

Република Македонија
МИНИСТЕРСТВО ЗА ПРАВДА

КОМПАРАТИВЕН ПРЕГЛЕД НА ЗАКОНОДАВСТВОТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И КОНВЕНЦИЈАТА ЗА ПРАВТА НА ДЕТЕТО

ИЗВАДОК ОД ПРЕПОРАКИТЕ

КОМПАРАТИВЕН ПРЕГЛЕД НА ЗАКОНОДАВСТВОТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И КОНВЕНЦИЈАТА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

ИЗВАДОК ОД ПРЕПОРАКИТЕ

Министерство за правда на
Република Македонија
Скопје, мај 2010

Овој извештај беше подготвен од Правниот факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје. Истражувањето беше спроведено во 2009 година и беше комплетирано во февруари 2010 година.

Истражувачи: проф. д-р Борче Давитковски, проф. д-р Гордана Бужаровска, проф. д-р Гордан Калаџиџиев, проф. д-р Дејан Мицковиќ

Асистент-истражувач: асс. м-р Александра Груевска-Дракулевски

Техничка редакција: д-р Дафне Бутеје-Паке (Dr. Daphné Bouteillet-Paquet)

Мислењата изнесени во оваа студија се ставови на авторите и не мора да се совпаѓаат со политиката или ставовите на Министерство за правда на Република Македонија или со политиката и ставовите на Детскиот фонд на Обединетите нации (УНИЦЕФ)

Оваа публикација е изготвена со техничка и финансиска поддршка од Детскиот фонд на Обединетите нации (УНИЦЕФ).

СОДРЖИНА

Листа на кратенки	4
Вовед	5
Дефиниција за дете (член 1)	7
Недискриминација (член 2)	8
Во најдобар интерес на детето (член 3)	9
Спроведување на правата од Конвенцијата (член 4, 41 и 42)	10
Родителско насочување и развојни способности на детето (член 5)	12
Право на детето на живот, опстанок и развој (член 6)	13
Регистрирање на раѓањето, името и државјанството, и зачувување на идентитетот (член 7 и 8)	14
Одвојување од родителите (член 9)	15
Влез или излез од земјата заради спојување со семејството (член 10)	16
Бесправен трансфер и невраќање деца од странство (член 11)	17
Почитување на мислењето на детето (член 12)	18
Право на детето на слобода на изразување (член 13)	20
Право на детето на слобода на мисла, свесност и вероисповед (член 14)	21
Право на детето на здружување и мирно собирање (член 15)	22
Право на детето на приватност (член 16)	23
Право на детето на пристап до соодветни информации (член 17)	24
Заедничка одговорност на родителите, поддржани од Државата (член 18)	25
Право на детето на заштита од сите форми на насилство (член 19)	26
Деца лишени од нивната семејна средина, посвојување и право на детето на повремена проверка на третманот (член 20, 21 и 25)	27
Деца-бегалци (член 22)	29
Права на децата со пречки во развојот (член 23)	30
Право на детето на здравје и здравствена нега (член 24)	32
Право на детето на социјална заштита (член 26)	34
Право на детето на соодветен стандард на живот (член 27)	35
Право на детето на образование (член 28)	36
Целите на образованието (член 29)	37
Право на децата од малцинските групи или децата со автохтоно потекло (член 30)	39
Право на детето на слободно време, рекреација и културни активности (член 31)	40
Детски труд (член 32)	41
Децата и злоупотребата на дроги (член 33)	42
Сексуална експлоатација на деца (член 34)	42
Спречување на киднапирања, продажба или трговија со деца, други видови на експлоатација и рехабилитација на децата-жртви (член 35, 36 и 39)	44
Тортура, деградирачки третман и лишување од слобода (член 37)	45
Заштита на децата зафатени со оружени судири (член 38)	46
Малолетничка правда (член 40)	47
Општи препораки	49
Анекс 1: Користена литература и документи	53
Анекс 2: Лица од практиката присутни на консултативната средба	59

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

ЕУ - Европска унија

ЗКП - Закон за кривична постапка

ЗМП - Закон за малолетничка правда

ЗОУП - Закон за општа управна постапка

ЗПП - Закон за парнична постапка

КЗ - Кривичен законик

КПД - Конвенција за правата на детето

КПУ - Казнено-поправна установа

МВР - Министерство за внатрешни работи

МПГПП - Меѓународен пакт за граѓански и политички права

ОБСЕ - Организација за безбедност и соработка во Европа

ООН - Организација на обединетите нации

РМ - Република Македонија

УДЧП - Универзалната декларација за човековите права

УРМ - Устав на Република Македонија

ФИООМ - Фондација Институт отворено општество на Македонија

ЦСР - Центар за социјални работи

ВОВЕД

1. ЦЕЛТА НА ОВОЈ ИЗВЕШТАЈ

Конвенцијата за правата на детето (КПД), најшироко ратификуваниот договор за човековите права во светот, е клучен обврзувачки инструмент кој ги вклучува граѓанските, политичките, економските, социјалните и културните права на децата. Во 1993 година Конвенцијата беше ратификувана и во нашата земја, а во 2003 година¹ следеше ратификацијата на двата факултативни протоколи. Со ратификацијата на Конвенцијата и на нејзините факултативни протоколи, Владата на Република Македонија се обврза да обезбеди исполнување и заштита на правата на децата. Оваа обврска вклучуваше и преземање постапки за развивање политики, системи и капацитети, како и ресурси неопходни за промовирање и заштита на правата на децата.

Целта на овој извештај е да спроведе компаративна анализа на домашното законодавство и КПД, да ги утврди областите на конвергенција и дивергенција и да даде препораки за подобрување на правната рамка за децата. Имајќи го предвид темпото на законодавните реформи чија цел е усогласување на домашниот правен систем со меѓународните и европските стандарди, секоја област е регулирана со сложен систем на законодавство. Оттука, тековниот правен преглед претставува избор од

2. МЕТОДОЛОГИЈА

Студијата беше спроведена од национален тим на правни стручњаци, од јуни до декември 2009 година. Тимот анализираше повеќе од 60 закони кои ги регулираат правата на децата, преку 80 правилници кои произлегуваат од овие закони, како и повеќе од 20 национални стратегии, акциони планови и програми кои се однесуваат на правата на децата. Нацрт-извештајот им беше доставен на владините стручњаци кои работат во социјалниот сектор, како и на граѓанското општество. И нивните забелешки се земени предвид во овој извештај.

Структурата на извештајот го следи редоследот на членовите од Конвенцијата, иако понекогаш има неопходно спојување на одредени членови со сродна содржина, што наметнува заедничка презентација и анализа. Претставувањето на секој член од извештајот започнува со насловот на членот и неговиот интегрален текст, како што е претставен во Конвенцијата за правата на детето, проследен со три други дела:

најрелевантните делови од законодавството усвоени до мај 2010 година. Овој извештај треба да се гледа како жив документ кој треба постојано да се ажурира.

Секој дел од извештајот нуди правен преглед проследен со анализа на ситуацијата којашто обезбедува контекстуални информации и ги посочува пропустите во примената на постоечките закони, политики и акциони планови. Иако домашната правна рамка, општо земено, е усогласена со меѓународните стандарди, сепак можат да се утврдат недоследности во некои области. Згора на тоа, и покрај релативно силната правна рамка кога станува збор за децата, нејзината примена во пракса е слаба, со недоволни ресурси.

Се надеваме дека овој извештај ќе им биде од корист на следните заинтересирани страни: законодавците (да ги надополнат и усвојат законите кои ќе осигураат целосно почитување на одредбите на КПД); техничкиот персонал во различни министерства и релевантните организации во чија надлежност е развивањето планови, стратегии и политики за децата; креаторите на политиките и одлучувачите кои ги одобруваат плановите и ги распределуваат ресурсите.

- Преглед на релевантното домашно законодавство
- Одговори на прашањата од контролните листи од Прирачникот за имплементација на КПД (некои од нив проследени со кратки коментари)
- Коментари кои произлегуваат од прегледот на законодавството и наодите на контролните списоци.

Делот посветен на коментарите вклучува и преглед на мерките преземени од страна на земјата преку усвојување на стратегии, акциони планови и програми, како и одлуки сврзани со одредени аспекти на заштитата на правата на детето. Речиси сите делови со коментари на членовите се заокружуваат со конкретни препораки кои укажуваат на потребата од дополнително разработување на одредени членови од Конвенцијата за правата на детето во домашното законодавство, како и конкретни сугестии за измена и дополнување на законските и подзаконските акти и насоки за идно постапување.

¹ Закон за ратификација на Конвенцијата за правата на детето, Службен весник на Социјалистичка Република Југославија, бр. 150/1990 - Службен весник на Република Македонија, 1993.

Закон за ратификација на Факултативниот протокол кон Конвенцијата за права на децата за продажба на деца, детска проституција и детска порнографија, Службен весник на Република Македонија, бр. 44/2003, 3 јули 2003.

Закон за ратификација на Факултативниот протокол кон Конвенцијата за правата на детето за вклучување на децата во вооружени судири, Службен весник на Република Македонија, бр. 44/2003, 3 јули 2003.

Извесен број коментари и препораки очигледно ја надминуваат рамката утврдена со насловите на извештајот и не се исклучително фокусирани на преглед на законодавството. Авторите сметале дека е неопходно, покрај понудувањето на резиме на домашното законодавство, што се однесува на секој посебен член, да вметнат и подетална анализа (во оние случаи каде што има достапна документација)

3. КЛУЧНИ НАОДИ И ПРЕПОРАКИ

Според извештајот може да се заклучи дека, од законодавен аспект, значителен број на членови од КПД се соодветно внесени во домашното законодавство. Меѓутоа, постои потреба да се обезбеди нивна практична примена.

Новото законодавство се развива и усвојува со многу брзо темпо. Само во последните две години беа започнати неколку правни реформи сврзани со децата. Новиот Закон за малолетничка правда беше усвоен во 2007²; беа усвоени амандмани на следните закони: Законот за заштита на децата и Законот за семејството (2008)³, Законите за основното и средното образование (2008)⁴, Кривичниот законик (2008)⁵, а во 2009⁶ беше усвоен новиот Закон за социјална заштита. Паралелно со ова беше развиена и усвоена и секундарната законодавна рамка. Меѓутоа, многу од законите и амандманите беа усвоени во многу ограничен временски период и на ограничени форуми, поради што изостана придонесот и коментарите на оние кои се директно вклучени во праксата, како и на јавноста воопшто. Делови од ова законодавство имаат ограничени одредби за спроведување.

Сè уште постои потреба од активности за зголемување на свесноста за значењето на КПД и кај јавноста и кај институциите кои работат со деца. Неопходни се понатамошни напори за изградување на свесноста за значењето на обуката и релевантното искуство при работењето со повеќе категории деца на различна возраст. Континуираното образование

на применетите мерки и на краткорочните и долгорочните цели утврдени со бројни документи издадени од релевантните министерства. Состанокот одржан со професионалците кои се практично вклучени во одредени области (види Анекс 2) се покажа од голема помош во фазата на изготвување на извештајот и понуди конструктивни проценки, гледишта, коментари, забелешки и препораки.

Треба да ги вклучи родителите, наставниците, здравствените и социјалните работници, полицијата, адвокатите, судските службеници и сите други државни службеници кои работат во сферата на остварувањето и заштитата на детските права. Во оваа смисла, посебно внимание треба да се посвети на потребата од постојани кампањи наменети за најранливите категории деца, како што се децата лишени од родителска грижа, децата од ромската заедница, децата со посебни потреби, децата кои живеат и работат на улица итн.

Понатамошни истражувања, применливи проекти и студии подготвени од тимови на истражувачи би можеле да помогнат кон подобро разбирање на ефектите од имплементацијата на законодавната рамка, особено кога станува збор за насочувачките начела на Конвенцијата за правата на детето: најдобариот интерес на детето, недискриминацијата, правото на живот, опстанок и развој, како и правото на учество.

Посебно внимание треба да се посвети на обврската за постигнување рамнотежа меѓу одговорноста на родителите да се грижат, да ги одгледуваат и да ги заштитуваат своите деца (при што треба да се разрешат погрешните сфаќања за детето како предмет на заштита), од една страна, и потребата да се изградува свесноста на децата како носители на права, од друга страна.

² Закон за малолетничка правда, Службен весник на Република Македонија, бр. 87/2007.

³ Закон за заштита на децата, Службен весник на Република Македонија, бр. 98/2000; 17/2003; 65/2004; 113/2005; 98/2008; 107/2008; и 83/2009; Закон за семејството, Службен весник на Република Македонија, бр. 80/1992; 9/1996; 38/2004; 33/2006; и 84/2008.

⁴ Закон за основно образование, Службен весник на Република Македонија, бр. 103/2008, Закон за средно образование, Службен весник на Република Македонија, бр. 44/1995; 24/1996; 35/1997; 82/1999; 29/2002; 40/2003; 42/2003; 67/2004; 55/2005; 35/2006; 30/2007; 49/2007; 81/2008; и 33/2010.

⁵ Кривичен законик, Службен весник на Република Македонија, бр. 37/1996; 80/1999; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 114/2009.

⁶ Кривичен законик, Службен весник на Република Македонија, бр. 37/1996; 80/1999; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 114/2009.

ДЕФИНИЦИЈА ЗА ДЕТЕ

Конвенција за правата на детето (член 1): За целите на оваа Конвенција, детето е човечко суштество кое нема навршено осумнаесет години од животот, ако врз основа на закон кој се однесува на детето, полнолетноста не се добива порано.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Терминолошко усогласување со Конвенцијата и усогласување на возраста – Терминот дете треба да се користи, конзистентно во целото законодавство, за лица под 18 години, согласно терминот кој се користи во Уставот. Понатаму, термините под возраст од и со наполнети години можат да бидат различно толкувани во правниот систем, заради тоа, со цел да се обезбеди усогласеност, се препорачува ревидирање на законодавството. Терминолошки да се усогласи законодавството со КПД и терминот дете да се користи за лице до наполнети 18 години, што е уставно прифатен термин, за што е неопходна координираност меѓу Министерството за правда, Министерството за труд и социјална политика, Министерството за здравство и Министерството за внатрешни работи, како носители на законите што ја регулираат оваа материја. Исклучок од ова е кривичното законодавство, каде што мора да се задржат термините помлад и постар малолетник, со оглед на различниот кривично-правен статус.

Вработување - Законите што се однесуваат на законската возраст за вработување треба да бидат разработени така што ќе соодветствуваат со Конвенцијата бр. 138 на Меѓународната трудова организација, во која се пропишува дека минималната возраст за вработување не би требала да биде под возраста за завршување на задолжителното образование.

Правна способност - види ги препораките во член 5 и член 14 од КПД.

Ран брак - Државата треба да ги зајакне законите што се однесуваат на детските бракови на возраст од 16 до 18 години. Треба да се развијат ефективни контролни механизми и правни процедури за напуштање на оваа традиционална практика.

Минимална возраст - Законите што се однесуваат на минималната возраст за пристап до порнографс-

ки електронски медиуми, треба да бидат усвоени во целосна согласност со меѓународните и европските стандарди. Нивна цел е заштита на децата од злоупотреба преку новите технологии, каква што е Препораката 1882 (2009) на Парламентарното собрание на Советот на Европа за промоција на Интернет медиумски услуги соодветни за малолетници; Конвенцијата на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба од 2007 и Конвенцијата за сајбер-криминал на Советот на Европа од 2001 година⁷.

Старателство - Во Законот за семејство треба да се вклучи експлицитна одредба која на детето ќе му овозможи давање согласност за промена на идентитетот додека е под старателство.

Пристап до медицинско советување без родителска согласност - види ги коментарите во член 24 од КПД.

Пристап до медицински третман без родителска согласност - види ги коментарите во член 24 од КПД.

Возраст на жртвата - Кривичниот законик мора да биде надополнет за да ги дефинира криминалните дела според видот на извршеното дело, без оглед на возраста на жртвите. Сите криминални дела направени врз лица под 18-годишна возраст, се третираат како криминални дела врз деца и не треба да постои никаква разлика по однос на нивната возраст.

Регутирање на деца од страна на вооружени сили и вооружени групи - види ги препораките во член 38 од КПД.

Религиозно образование - види ги препораките во член 14 и член 28 од КПД.

Слобода на здружување - види ги препораките во член 13 од КПД.

⁷ Препорака 1882 (2009) на Парламентарното собрание на Советот на Европа за промоција на Интернет медиумски услуги соодветни за малолетници, 29 септември 2009, Документ 2124; Конвенција на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба, 25 октомври 2007, CETS No 201; Конвенција на Советот на Европа за сајбер-криминал, 23 ноември 2001, CETS No 185.

НЕДИСКРИМИНАЦИЈА

Конвенција за правата на детето (член 2): Државите членки на оваа Конвенција ги почитуваат и ги обезбедуваат правата содржани во Конвенцијата за секое дете под нивна јурисдикција, без било каква дискриминација во однос на расата, бојата на кожата, полот, јазикот, вероисповедта, политичкото или друго убедување, националното, етничкото или социјалното потекло, имотната состојба, онеспособеноста, потеклото или друг статус на детето или на неговиот родител или законски старател.

Државите членки ги преземаат сите потребни мерки за обезбедување заштита на детето од сите облици на дискриминација или казни заосновани врз статусот, активностите, изразеното мислење или убедување на родителите, законските старатели или членовите на семејството на детето.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Законодавна рамка – Треба да се ревидира опфатот на Законот за превенција и заштита од дискриминација. Поконкретно, треба да се прошири списокот на причини за дискриминација и да ги вклучи децата и бремените жени. Треба да се зајакне мандатот на Комисија за антидискриминација со цел да ѝ се обезбеди независна улога во истражувањето на потенцијалните случаи на дискриминација и да ѝ се даде можност да презема мерки во случаите каде нивните препораки не се потполно спроведени.

2. ПРЕПОРАКИ ЗА ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Мерки за имплементација – Да се донесе акционен план за спроведување на новото законодавство. Таквиот план треба да опфати конкретни активности за правни анализи, истражувања, обуки, кампањи и слично, како и листа на приоритети, тела одговорни за имплементацијата, рокови и буџет. Имплементацијата на целите вклучени во акциониот план треба да се проверува во однос на конкретните индикатори.

Борба против дискриминацијата на девојчиња – Согласно препораките на Комитетот за елиминација на дискриминацијата на жени, Државата треба да имплементира сеопфатни мерки, особено во руралните средини, за промени во широко

прифатените стеротипи за улогите на мажите и жените. Таквите мерки треба да вклучуваат кампањи за зголемување на свесноста за ова прашање, како и едукативни кампањи кои се однесуваат на жени и мажи, девојчиња и момчиња, а кои се насочени кон елиминирање на стереотипите поврзани со традиционалните улоги на половите во семејството и општеството⁸.

Обука и зајакнување на капацитетите - Да се организира специјализирана обука за полицијата и другите релевантни институции (како на пример, трудовите инспектори и социјалните работници) заради спречување секаква форма на дискриминација, а особено стигматизација, злоупотреби и која било друга форма на нехуман и деградирачки третман на децата.

Соработка со граѓанското општество – Државната политика и акциониот план треба да предвидат поголема соработка и вклучување на невладиниот сектор што се занимава со правата на детето, семејното насилство и слично.

Образование – Државата треба да развие политики кои промовираат инклузивно образование и интеграција на децата од различни средини (во однос на етничката припадност и индивидуалните способности) без загрозување на правото на образование на јазикот на заедниците.

⁸ Комитет за елиминација на дискриминацијата против жените, февруари 2006, CEDAW/C/MKD/CO/3

ВО НАЈДОБАР ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО

Конвенција за правата на детето (член 3): Во сите активности кои се однесуваат на децата, интересите на детето се од примарно значење, без оглед на тоа дали ги спроведуваат јавните или приватните институции за социјална заштита, судовите, административните органи или законодавните тела.

Државите членки се обврзуваат да обезбедат таква заштита и грижа на детето, која е неопходна за неговата благосостојба, земајќи ги во вид правата и обврските на неговите родители, законските старатели или на другите поединци кои се правно одговорни за детето и за таа цел ги преземаат сите потребни законодавни мерки.

Државите членки се грижат сите институции, служби и установи одговорни за грижа или за заштита на децата да бидат во согласност со стандардите утврдени од надлежните органи, особено во областа на сигурноста и здравјето, бројот и професионалноста на персоналот, како и на стручниот надзор.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

„Во најдобар интерес на детето“ како главно насочувачко начело – Ова начело, како клучен сегмент, треба систематски да се вклучува во сите релевантни делови на домашното законодавство во врска со детските права. Исто така, треба да се разгледа и вклучувањето на одредби за спроведување на задолжителни проценки и ревизии на законите и политичките одлуки кои ги засегаат децата, за да се осигури дека начелото „во најдобар интерес на детето“ е соодветно применето.

Закон за семејството - Во рамки на Законот за семејство треба да се вклучи одредба која ќе го востанови начелото „во најдобар интерес на детето“ како водечко за сите работи што се однесуваат на одлуките за сместување, старателство и ситуациите во кои има разделување на родителите. Начелото треба да биде внесено во законодавството на начин кој ќе овозможи можност за негово повикување пред судовите.

Професионални кодекси

- Треба да се усвојат законски одредби за развивање соодветни професионални кодекси на однесувањето и дисциплински мерки вклучувајќи ги и механизмите на одговорност и санкции при лошо раководење со случаи кои се однесуваат на детската заштита.
- Државата се поддржува да усвои стандарди за редовни инспекции на домовите на посвоителите и на јавните институции од страна на независни тела и да им обезбеди права за вршење инспекции без предупредување.

2. ПРЕПОРАКИ ЗА ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Свесност за начелото „во најдобар интерес на детето“ – За зголемување на свесноста кај засегнатите страни кои работат со деца, начелото „во најдобар интерес на детето“ треба да биде вклучено во сите програми за изградување на капацитетите и за професионален развој. Потребно е давање инструкции за значењето на оваа обврска за да се осигури дека начелото се зема предвид при сите одлуки кои влијаат врз заштитата на децата како група или како поединци.

Промоција на начелото „во најдобар интерес на детето“ - Треба да се преземат соодветни мерки за да се интензивира работата на социјалните работници и другите професионалци (како судиите) во врска со заштитата на начелото „во најдобар интерес на детето“ и во врска со утврдувањето на проблемите што би можеле да го загрозат ова начело.

Ставовите на детето - Треба да се нагласи улогата на детето како субјект кој може да изрази лични ставови и мислења за работи кои имаат влијание врз неговиот/нејзиниот живот и развој, а мислењата изразени од страна на детето треба да се земат предвид (на пример, во текот на разводните постапки или процедурите кои се однесуваат на одрекувањето на родителските права), во согласност со развојните способности на детето.

Стандарди за квалитет на државните институции - Сите институции, служби и установи одговорни за грижа и заштита на децата треба да се прилагодат на стандардите за квалитет, особено во областите на безбедноста и да обезбедат кадар во доволен број, кој е добро обучен и кој поседува соодветни капацитети.

СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПРАВАТА ОД КОНВЕНЦИЈАТА

Конвенција за правата на детето (член 4): Државите членки ги преземаат сите соодветни законодавни, административни и други мерки за остварување на правата што се признати во оваа Конвенција. Во врска со економските, социјалните и културните права, државите членки таквите мерки ги преземаат максимално, користејќи ги своите расположливи средства, а каде што има потреба и во рамките на меѓународната соработка.

ПОЧИТУВАЊЕ НА ПОСТОЈНИТЕ СТАНДАРДИ ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Конвенција за правата на детето (член 41): Ниедна одредба на оваа Конвенција нема да влијае врз било која друга одредба која повеќе ќе придонесува за остварување на правата на детето, а која евентуално се наоѓа во:

- (а) законите на државите членки или
- (б) меѓународното право кое таа држава го применува.

ЗАПОЗНАВАЊЕ НА ЈАВНОСТА СО КОНВЕНЦИЈАТА

Конвенција за правата на детето (член 42): Државите членки се обврзуваат со принципите и одредбите на Конвенцијата што пошироко и на соодветен и активен начин да ги запознаат како возрасните лица така и децата.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Национална комисија за права на децата (НКПД) - Треба да се надополни мандатот на НКПД и треба да и се доделат средства за Комисијата да се востанови како функционално тело одговорно за промовирање на Конвенцијата и за следење и известување на ситуацијата со децата, како и за статусот на имплементацијата на КПД.

Евиденција на податоците - Во согласност со меѓународните стандарди за заштита на податоците, треба да се усвојат закони за да се развијат воедначени и интегрирани системи на податоци во врска со децата.

2. ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Подобрена дисеминација на КПД

- Конвенцијата треба да биде преведена на сите јазици на етничките групи во земјата за да се задоволат потребите на родителите и сите оние кои работат со деца, како и да се информира јавноста воопшто.
- Треба да се подготви илустрирано пренесување на правата, одговорностите, ограничувањата и

забраните вклучени во КПД, на начин кој ќе биде соодветно прилагоден на возраста и нивото на зрелост на децата.

- Треба да бидат преземени мерки за да се обезбеди успешна дисеминација на КПД во сите основни и средни училишта, во сите институции за грижа и воспитување на децата, во сите облици на институционална и вонинституционална заштита, и во институциите за рехабилитација.

Програми за зголемување на свесноста

- Треба да се воведат специјална програма за запознавање на децата и родителите со начелата на КПД. Ова треба да важи за децата на училишна возраст.
- Треба да се организираат систематски кампањи, на високо ниво, за изградување на свесноста за важноста на КПД.
- Треба да се засили ангажираноста и видливоста на активностите преземани од страна на Националната комисија за правата на децата за да се зголеми свесноста на јавноста за нејзиното постоење, за активностите што ги презема, за мерките што ги спроведува и за ефектите од нејзината работа.

Подобрување на координацијата на вклучените страни

- Треба да се усвои систематски период кај различните институции и органи во презентацијата на извештаите сврзани со имплементацијата на КПД.
- Треба да бидат синхронизирани активностите за надминување на утврдените слабости и недостатоци за да се избегне поклопување и да се подобри ефикасноста.

Доделување на соодветни средства и ресурси

- Треба да бидат востановени постојани буџетски линии за да се овозможи примената на одредбите

на КПД во домашното законодавство, како во праксата, така и во политиките.

- Државата треба да додели соодветни ресурси за имплементацијата на акционите планови, политики и стратегии кои се усвоени за заштита на детските права.
- Во државниот буџет треба да се направи специјална референца за Националниот акционен план за правата на децата, со повеќегодишни проекции, за да се осигура дека се доделуваат соодветни финансии за неговата целосна имплементација во рамки на временскиот рок 2006-2015.

РОДИТЕЛСКО НАСОЧУВАЊЕ И РАЗВОЈНИ СПОСОБНОСТИ НА ДЕТЕТО

Конвенција за правата на детето (член 5): Државите членки ги почитуваат одговорноста, правата и должностите на родителите или, ако е таков случајот, на членовите на поширокото семејство или на заедницата, како што е предвидено со локалните обичаи, законските старатели или другите лица законски одговорни за детето, на начин кој е во согласност со развојот на способностите на детето, да го обезбедат, упатат и да го насочуваат за остварување на неговите права кои се признати во оваа Конвенција.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Судска контрола - Државата треба да востанови ефикасен судски процес кој ќе одлучува за доделување на децата под старателство, во сите случаи, без исклучок. Во критичните случаи, кога постои закана за животот и интегритетот на детето, Центар за социјални работи (ЦСР) треба да биде овластен привремено да го стави детето под заштитно старателство за онолку долг временски период колку што ќе биде потребно да заврши судскиот процес.

Стандарди за квалитет на државните институции - Постојечката нормативна рамка треба да биде зајакната, а треба да се воспостави и систем за нејзина ефикасна имплементација. Особено е важно да се развијат професионални стандарди за кадарот на ЦСР, како и програми за изградување на нивните капацитети и дисциплински процедури кои ќе бидат целосно усогласени со меѓународните стандарди. Законодавството треба да вклучува механизми за гарантирање на квалитетот со што ќе се осигура услугите на социјалната работа од вработените во ЦСР да бидат испорачани на навремен, успешен, ефикасен и недискриминаторски начин.

Прибирање на податоци - Треба да се востанови електронски систем за менаџирање на информациите и случаите во сите ЦСР, во согласност со меѓународните стандарди за заштита на податоците и Законот за заштита на личните податоци. Законодавството би требало да го направи задолжително применувањето на една таква база на податоци.

Заштита на податоци - Во согласност со меѓународните стандарди за заштита на податоците,

законодавството треба да ја регулира употребата и објавувањето на личните податоци од страна на државните институции, медиумите и извештаите на НВО.

Развојни способности на детето - Концептот на развојните способности на детето треба јасно да биде споменат во сите релевантни закони; индивидуалните способности на детето треба да се земаат предвид секогаш кога се проценуваат способностите за автономно одлучување и разбирање на начелото „во најдобар интерес на детето“. Треба да бидат достапни и механизмите на жалба заради ревидирање на првичните оценки на зрелоста на детето.⁹

2. ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Континуирано образование на родителите - Континуираното образование на родителите е неопходно за тие да се запознаат со Конвенцијата за правата на детето, а особено со концептот на развојните способности на детето. За таа цел, неопходно е да се организираат образовни програми кои ќе им бидат лесно достапни на родителите, како и бесплатна дистрибуција на Конвенцијата до сите родители.

НВО - Соработката меѓу државните органи и невладините организации кои работат на правата на детето треба да стане поинтензивна со цел целата јавност да се запознае со Конвенцијата и да се подобри информирноста на родителите, децата, наставниците и државните службеници.

⁹ Комитет за правата на децата, Општи одредби 7, 2005, 2005, CRC/C/GC/7 Rev.1 пасус 7.

ПРАВО НА ЖИВОТ, ОПСТАНОК И РАЗВОЈ

Конвенција за правата на детето (член 6): Државите членки признаваат дека секое дете со самото раѓање има право на живот.

Државите членки во најголема можна мерка овозможуваат опстанок и развој на детето.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Абортус - Воведување стандарди и практични протоколи со кои здравствените работници ќе применуваат безбедни методи за абортус. Законодавството треба да предвиди систем на акредитација на здравствените услуги за абортус. Здравствениот систем треба да обезбеди бесплатни советодавни услуги за младите луѓе во врска со сексуалното и репродуктивното здравје (без родителска согласност).

Сообраќај - Нормативната рамка што се однесува на безбедноста на патиштата треба да биде зајакната со усвојување на задолжителни стандарди кои би се однесувале на користењето на автомобилски седишта за деца; треба да се усвои Национална стратегија за безбедност на патиштата при што безбедноста на децата би била од висок приоритет.

Убиство - Законодавството треба да предвиди систематска евиденција и истражување на сите случаи на смрт на дете, заедно со процедурите за утврдување и евиденција на причините за смртта во секој случај.

2. ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Смртност кај децата - Државата мора да му посвети особено внимание на намалувањето на перинаталната смртност преку унапредување на предпородилната и породилната здравствена грижа, ревитализација на континуираното медицинско образование на здравствениот кадар во таа област, зајакнување на системот на негување во заедницата, осовременување на клиничките протоколи и националните стандарди за просториите и опремата во породилиштата. Државата треба да развие и воведи релевантна здравствена стратегија за да го подобри квалитетот на перинаталната здравствена заштита.

Заради обезбедување подеднаква покриеност со здравствена заштита и намалување на регионалните диспаритети во индикаторите на

детското здравје, се препорачува Министерството за здравство да обезбеди доволно ресурси за оние заедници каде индикаторите за детско здравје се пониски од националниот просек. Покрај ова, Министерството за здравство треба редовно да ја следи имплементацијата на Превентивната програма за здравјето на мајката и детето.

СИДА - Државата треба да обезбеди одржливост на тековните програми за СИДА и да востанови соодветен менаџмент на лековите за СИДА. Државата треба да ги следи препораките на Светската здравствена организација во врска со третманот на СИДА-та и да обезбеди лековите да се вратат на позитивната листа на лекови.

Услуги на репродуктивната здравствена заштита за девојките адолесцентки - Жената која што сака да ја прекине својата бременост треба да има пристап до сите неопходни информации, пристап до доверливо советување и пристап до безбедна услуга за прекинување на бременоста. Треба да се издвојат соодветни ресурси за да се поддржи имплементацијата на Стратегијата за малолетничко здравје од 2009 година.

Сообраќај - Треба да продолжат и да се интензивираат јавните кампањи и сите други активности за зголемување на свесноста кај возачите и останатото население во врска со сообраќајните несреќи и контролата во сообраќајот. Исто така, треба да се спроведе спектар од образовни кампањи насочени кон особено ризичните групи.

Самоубиства - Државата треба да отвори центри за превенција на самоубиствата, заедно со СОС линии, и да востанови ажурирана евиденција за малолетниците со голем ризик за самоубиство. Треба да се преземат мерки за социјална и професионална рехабилитација на ментално болните деца како и координација меѓу психијатриските услуги, Центарот за превенција и социо-психијатриските тимови. Од суштествена важност за превенција на самоубиствата е да се развијат алатки за идентификација на факторите на ризик од самоубиство кај децата во одредени семејства и заедници.

РЕГИСТРИРАЊЕ НА РАЃАЊЕТО, ИМЕ, ДРЖАВЈАНСТВО И ПРАВО ДЕТЕТО ДА ГИ ЗНАЕ СВОИТЕ РОДИТЕЛИ И ПРАВО НА РОДИТЕЛСКА ГРИЖА

Конвенција за правата на детето (член 7): 1. Детето се пријавува веднаш по раѓањето и од раѓањето има право на име, право на грижа, државјанство и, ако тоа е можно, право да знае кои му се родители, како и право тие да се грижат за него.

2. Државите членки го обезбедуваат остварувањето на овие права во согласност со националните закони, како и согласно соодветните меѓународни инструменти од оваа област, особено во оние случаи кога, во спротивен случај, детето би било апатрид.

ЗАЧУВУВАЊЕ НА ИДЕНТИТЕТОТ

Конвенција за правата на детето (член 8): 1. Државите членки се обврзуваат да го почитуваат правото на детето за зачувување на својот идентитет, вклучувајќи го државјанството, името и семејните врски, како што е тоа признато со закон, без незаконско мешање.

2. Во случаите кога детето нелегално е лишено од некои или од сите елементи на својот идентитет, државите членки пружаат соодветна помош и заштита што побргу да му биде вратен идентитетот.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Регистрирање на раѓањето и името - Државата треба да иницира законски измени за да се поедностави регистрирањето на раѓањето и личното име, вклучувајќи и воведување на одредби кои дозволуваат регистрација во болниците.

Пристап до биолошки информации - Треба да се ревидираат законите за, во одредени околности, на децата да им се овозможи да го откријат идентитетот на нивните биолошки родители.

Промена на името - Треба да се обезбеди правна можност децата со соодветна зрелост да побараат промена на името.

2. ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Регистрација на раѓањето - Државата треба да воспостави специјални механизми што ќе ја поддржат регистрацијата на социјално исклучените деца и ќе промовираат позитивна дискриминација, а не казнени мерки. Тоа може да вклучува организирање на „недели на регистрирање на раѓањата“ за време на кои оние што не успеале да го направат тоа ќе имаат можност да регистрираат без плаќање на казни. Процесот на регистрирање би можел да се скрати и да се завршува во породилиштата каде што се случуваат раѓањата, а може да се организираат и мобилни тимови за регистрација.

Капацитетите на локалните матични служби треба да се зајакнат за да се олесни регистрирањето на социјално исклучените групи. Таквите мерки би требало да се спроведуваат заедно со кампањи за зголемување на свесноста кај семејствата за важноста на регистрирањето на раѓањето како основно право на детето.

ОДВОЈУВАЊЕ ОД РОДИТЕЛИТЕ

Конвенција за правата на детето (член 9): 1. Државите членки обезбедуваат ниедно дете да не биде одвоено од своите родители против нивната волја, освен кога надлежните органи, врз основа на судски увид, во согласност со соодветниот закон и процедури, одлучат дека таквото разделување е неопходно и е во најдобар интерес на детето. Таквата одлука може да биде неопходна во одреден случај, како на пример ако го малтретираат или го запоставуваат детето или ако живеат одвоено, па мора да се донесе одлука за местото на живеење на детето.

2. Во секоја постапка, во согласност со точката 1, сите заинтересирани страни ќе добијат прилика да учествуваат во постапката и да го изнесат своето мислење.

3. Државите членки го почитуваат правото на детето кое е одвоено од едниот или од двајцата родители да одржува лични односи и непосредни контакти со двајцата родители врз постојана основа, освен ако е тоа во спротивност со најдобриот интерес на детето

4. Во случајот кога раздвојувањето е последица на мерките што ги има преземено држава членка, како што се притворот, затворот, прогонството, депортацијата или смртта (вклучувајќи ја смртта која настапила од било која причина додека е на грижа од Државата) на едниот или на двајцата родители или на детето, државата членка, на барање од родителите, на детето или ако е таков случајот, на друг член на семејството ќе му обезбеди основни информации за местото на престојот на отсутниот член/членови на семејството, ако давањето на такви информации не оди на штета на благосостојбата на детето. Државите членки натаму се грижат поднесувањето на таквото барање само по себе да не повлекува никакви штетни последици за заинтересираното лице/лица.

ПРЕПОРАКИ

1, ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Правото на детето да не биде одвоено од родителите - Државата треба да обезбеди ова право да биде соодветно одразено во законите што се однесуваат на системот на кривична правда. Треба да постојат јасни насоки во врска со сместувањето на децата заедно со нивните родители в затвор. Исто така, Државата треба да гарантира дека законите, што ги утврдуваат основите кои би оправдале едно такво одвојување, ќе бидат целосно усогласени со начелото на недискриминација.

Земањето предвид на гледиштата на детето во одлуки што го засегаат неговиот/нејзиниот живот

- Треба да се наметне законска обврска којашто пропишува дека, во случаи кога родителите на детето не живеат заедно, малолетникот мора да

се сослуша пред да се донесе одлуката со кој родител тоа ќе живее.

- Треба да се обезбеди законска обврска за да се гарантира дека, пред да може да се донесе одлуката за отстранување на детето од еден од родителите, мора да се сослуша и да се земе предвид и гледиштето на детето, во зависност од возраста и зрелоста на детето.
- Треба да биде обезбедена законска обврска која на децата им овозможува да се искажат со кој родител би сакале да живеат по разводот на бракот.

Одрекување и ограничување на родителските права - Државата треба да воспостави судски процес кој ќе одлучува за згрижување на децата во сите случаи, без исклучок. Таквите одлуки не треба да и се оставаат на дискрецијата на ЦСР.

ВЛЕЗ ИЛИ ИЗЛЕЗ ОД ЗЕМЈАТА ЗАРАДИ СПОЈУВАЊЕ СО СЕМЕЈСТВОТО

Конвенција за правата на детето (член 10): Во согласност со обврската на државите членки, сообразно член 9, точка 1, барањата на детето или на неговите родители да влезе во државата членка или да ја напушти заради спојување на семејството, државите членки ги решаваат на позитивен хуман и експедитивен начин. Државите членки, исто така, обезбедуваат поднесувањето на такво барање да не повлекува никакви штетни последици за подносителите на барањето и за членовите на нивните семејства.

Детето чии родители живеат во различни држави има право да одржува лични врски и непосредни контакти со двајцата родители, на постојана основа, освен под исклучителни околности. За таа цел и сообразно член 9, точка 2, државите членки го почитуваат правото на детето и на неговите родители да ја напуштат секоја земја вклучувајќи ја и сопствената, како и да влезат во својата земја. Правото на напуштањето на секоја земја потпаѓа само под оние ограничувања што се пропишани со закон и кои се потребни поради заштитата на националната безбедност, јавниот ред, јавното здравје и моралот или со правото и слободата на другите, а кои се во согласност со другите права признати со оваа Конвенција.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Треба да се воведат законска одредба за да се осигура гледиштата на детето секогаш да бидат земени предвид за време на процедурата на повторно семејно обединување. Треба да се преземат чекори за ратификација на Конвенцијата за заштита на правата на сите работници мигранти и членовите на нивните семејства.

2. ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Административна процедура - Административната процедура што се однесува на повторното семејно обединување треба да стане поекспедитивна.

Дозвола за престој - Треба да се воведат строга контрола за сите дозволи за привремен престој издадени врз основа на повторно семејно обединување. Таквата контрола треба да осигура дека бракот, усвојувањето или старателството

склучени од странецот не се воспоставени само заради обезбедување влез или престој во земјата.

Имиграциони власти - Треба да се развијат активности и обука за изградба на капацитетите за имиграционите власти што се во контакт со децата-имигранти за да се подобри нивното разбирање на специфичните права и потреби на овие деца.

3. ПРЕПОРАКИ КОИ ИМААТ ЗА ЦЕЛ ДА ЈА ПОДДРЖАТ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

ЦСР - Треба да се востановат механизми за гарантирање на квалитетот за да се осигура социјалните услуги испорачувани од ЦСР да бидат навремени, успешни, ефикасни и недискриминаторски. Треба да се востанови механизам кој ќе осигура редовна комуникација меѓу родителите и децата згрижени од Државата.

БЕСПРАВЕН ТРАНСФЕР И НЕВРАЌАЊЕ ДЕЦА ОД СТРАНСТВО

Конвенција за правата на детето (член 11): Државите членки преземаат мерки за борба против нелегалниот трансфер и невраќањето на децата од странство.

За таа цел државите членки го поттикнуваат заклучувањето на билатерални или мултилатерални спогодби или пристапување кон постојните спогодби.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Ратификација на меѓународните инструменти - Треба да се преземат чекори кон ратификација и на Хашката конвенција за јурисдикција, применливо право, признавање, спроведување и соработка во врска со родителските одговорности и мерки за заштита на децата и Европската конвенција за препознавање и спроведување на судовите кои се однесуваат на старателството врз дете и обновувањето на старателството врз дете. Треба да се напомене дека таквите инструменти се интегрирани во *acquis communautaire*.¹⁰

Билатерални спогодби - Државата треба да направи колку што е можно повеќе билатерални спогодби (особено со соседните држави) и мултилатерални спогодби за да се овозможи и олесни враќањето на грабнатите деца.

Дополнувања на националното законодавство - Државата треба да усвои соодветни закони за да се осигура дека:

- се воспоставени механизми за брзо поставување контроли на границите и за добивање соодветни судски налози кога постои сомневање дека некое дете ќе биде грабнато;
- на родителите им е обезбедена правна и финансиска помош кога е неопходно да се плати за враќањето на детето;
- се обезбедени информации од владините служби и државните бази на податоци за да се утврди каде се наоѓаат грабнатите и неправедно задржаните деца.

2. ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Обука и изградување на капацитетите - Државата треба да преземе мерки со кои ќе гарантира дека дипломатите, конзуларните службеници и судството ќе бидат целосно запознаени со начелата на Хашката конвенција од 1980 година.

¹⁰ Одлука на Советот 2003/93/ЕС од 19 декември 2002 со која се овластуваат земјите-членки, во интерес на Заедницата да ја потпишат Хашката конвенција од 1996 за надлежност, примена на законот, признавање, извршување и соработка во врска со родителската одговорност и мерките за заштита на деца; Регулативата (ЕС) No. 1347/2000, со која се предвидува меѓусебно признавање на одредени пресуди за родителска одговорност, издадени за време на развод или разделување (оваа регулатива не е веќе во сила); Регулативата (ЕС) No. 2201/2003 во врска со надлежноста и признавањето и извршувањето на пресудите во брачните спорови и прашања од родителската одговорност, со која се укина и замени Регулативата бр 1347/2000 од 1 март, 2005 година.

ПОЧИТУВАЊЕ НА МИСЛЕЊЕТО НА ДЕТЕТО

Конвенција за правата на детето (член 12): 1. На детето кое е способно да формира сопствено мислење државите членки му обезбедуваат право на сопствено мислење, право на слободно изразување на тоа мислење за сите прашања кои се однесуваат на детето, со тоа што на неговото мислење се посветува должно внимание во согласност со годините на животот и зрелоста на детето.

2. За таа цел, на детето посебно му се дава прилика да биде сослушано во сите судски и административни постапки кои се однесуваат на него, било непосредно или преку застапник или соодветен орган, на начин кој е во согласност со процедуралните правила на националниот закон.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Гледиште на детето - Треба да се воведат општа одредба во сите релевантни делови на законите за да се осигура дека децата можат да ги изразат своите гледишта и дека тие гледишта се земени предвид, во согласност со возраста на детето и нивото на зрелост.

Судско сослушување - Треба да се воведат законска обврска што ќе бара гледиштата на децата да се изразат и сослушаат при судски постапки каде што треба да се донесе судска одлука за одземање на детето на еден од неговите родители, или кога се донесува одлука за тоа со кој родител ќе живее детето ако родителите не живеат заедно или доколку бракот е разведен.

Име - На еден малолетник, во зависност од неговата/нејзината возраст и зрелост, треба да му биде овозможено да започне постапка за промена на неговото име.

Трансплантација на органи - Законската одредба дека само биолошките родители можат да дадат согласност за медицински процедури кои вклучуваат трансплантација на коскена срцевина од малолетници треба да биде ревидирана за да ги земе предвид најдобрите интереси на детето. Треба да се усвојат протоколи за дефинирање на ситуациите во кои треба да бидат вклучени другите во донесувањето одлуки во име на детето. Државата треба да го разгледа создавањето можности да се интервенира и да нареди медицински третман на дете во случај кога родителот одбива да даде согласност. Оваа интервенција би била оправдана според членот 3 (1) и (2) од Конвенцијата.

Во согласност со Препораката бр. 4 на Комитетот за КПД, Државата треба:

- да спроведе закони за обезбедување на доверливо советување во врска со медицинските третмани на адолесценти за тие да можат да дадат информирана согласност. Таквите закони или регулативи треба да ја пропишуваат возраста на која се извршува еден ваков процес или да се повикуваат на развојната способност на детето;
- да обезбеди обука на здравствените работници за правата на адолесцентите на приватност, доверливост, правото да бидат информирани за планираниот третман и правото да дадат информирана согласност за третманот.¹¹

2. ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Обука и изградување на капацитетите - Треба да се подготват програми и да се организира систематска обука посветена на правата на детето и обврската на Државата да го осигура нивното право на изразување на сопствените гледишта за сите прашања кои ги засегаат, како и да обезбеди должно почитување на гледиштата на детето, согласно нивната возраст и зрелост. Овие програми и курсеви за обука треба да ги вклучат социјалните работници, лекарите, медицинските сестри, државните службеници, судиите, наставниците, полицијата и вработените во секторот за обезбедување во затворите. На овие едукативни курсеви од клучна важност ќе биде да се пренесе концептот за детето како *субјект на права*, наместо само како пасивен *објект на заштита*.

Изградување на свесност за гледиштата на детето

- На секој родител чиешто дете се запишало во прво одделение треба да му се обезбеди бесплатна копија од Конвенцијата за правата на

¹¹ Комитетот за правата на детето, Општи коментари бр. 4, 2003 CRCI GC/2003/4, членови 28-33, став. 39.

децата на ОН.

- Сесии за развивање на чувствителноста и соодветно информирање треба да им бидат достапни на родителите преку различни релевантни институции, вклучувајќи ги и училиштата, за тие да се запознаат со Конвенцијата за правата на детето. Треба да им се обезбеди бесплатна копија на Конвенцијата на нивниот мајчин јазик. Особено е важно да се

запознаат со концептот дека детето е субјект на права чиешто гледишта, мислења и желби треба да се почитуваат.

- Во наставните планови на Правниот, Медицинскиот, како и на Факултетите за социологија, педагогија и психологија, треба да се воведат посебни предмети и предавања што ќе се однесуваат на детето онака како што е препознаено во Конвенцијата.

ПРАВО НА ДЕТЕТО НА СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ

Конвенција за правата на детето (член 13): Детето има право на слобода на изразување која ја опфаќа и слободата да бара, да прима и да дава информации и идеи од сите видови, без оглед на границите, било усмено или писмено, преку печатот, уметноста или некој друг медиум по избор на детето.

Остварувањето на ова право може да потпаѓа под извесни ограничувања, но само на оние што се одредени со закон и што се неопходни:

- заради почитувањето на правото или угледот на другите или
- заради заштита на националната безбедност или јавниот ред, јавното здравје или моралот.

ПРЕПОРАКИ

1, ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Законот за семејство - Види ги препораките во член 12 од КПД.

Закон за радиодифузна дејност - Види ја препораката во член 17 од КПД.

2, ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Зголемување на свесноста - Родителите треба да се образуваат и да се запознаат со значењето на правото на децата да ги изразуваат своите мислења дома, по прашања кои ги засегаат нивните интереси. Исто така, треба да се зголеми свесноста за правото на децата да ги изразуваат личните ставови и за улогата што таквото изразување ја има во нивното оспособување да развијат свои, лични ставови како неопходна фаза во процесот на детскиот развој.

Училишта - Здруженијата на ученици и студенти треба да добијат поголема поддршка во активностите што ги преземаат, заради постигнување повисок статус и поголема ефикасност. Треба да се развијат специјални програми со кои, учениците од основните и средните училишта, би се мотивирале да станат членови на ученичките и студентските организации. Во процесот на одлучување во училиштата треба да се обезбеди соодветно учество на претставниците на ученичките организации. Наставниците и училишната администрација треба да станат почувствителни за правото на децата да ги изразуваат личните ставови во врска со нештата што директно ги засегаат.

Механизми за жалби - Треба да му се доделат соодветни финансиски и човечки ресурси на Народниот правобранител, а особено на специјалниот оддел за детски права.

СЛОБОДА НА МИСЛА, СВЕСНОСТ И ВЕРОИСПОВЕД

Конвенција за правата на детето (член 14): Државите членки го почитуваат правото на детето за слобода на мислење, свесност и вероисповед.

Државите членки ги почитуваат правата и должностите на родителите, и ако е таков случајот на законските старатели, да го насочуваат детето во остварувањето на неговото право на начин кој е во согласност со развојот на неговите способности.

Слободата на манифестирањето на вероисповедта или за убедувањето може да потпаѓа само под оние ограничувања што се пропишани со закон и што се неопходни поради заштитата на јавноста, сигурноста, редот, здравјето или моралот или основните права и слободи на другите.

ПРЕПОРАКИ

Зголемување на свесноста - Неопходно е да се зголеми свесноста и да се обезбеди соодветна обука во остварувањето и заштитата на правата на децата меѓу религиозните групи и сите кои работат со децата и нивните семејства, како и да се обезбеди експертска обука и континуирано образование на државните службеници во оваа област.

Механизми за следење - Со оглед на природната поврзаност на членот 14 и членот 12 од Конвенцијата, треба да се направат понатамошни напори за промовирање на почитувањето на детските гледиштата. Неопходно е да се развијат механизми

за редовно следење до која мера се остварува слободата на мислата на децата и до која мера се земаат предвид нивните гледиштата. Исто така, би можело да се востанови и специфичен механизам за поплаки достапен за децата чиито права биле прекршени.

Образование – Детето, во зависност од неговата религиозна припадност и земајќи ја предвид неговата зрелост, треба да донесе одлука дали ќе учествува во религиозното образование. Наставниот план развиен за религиозното образование треба целосно да го почитува начелото на недискриминација.

ПРАВО НА ДЕТЕТО НА ЗДРУЖУВАЊЕ И МИРНО СОБИРАЊЕ

Конвенција за правата на детето (член 15): Државите членки му ги признаваат правата на детето за слобода на здружување и за слобода на мирно собирање.

Не можат да се наметнат никакви ограничувања за остварување на овие права освен на оние кои се во согласност со законот и кои се неопходни во демократското општество или се од интерес за националната безбедност или сигурноста на јавниот ред, заштитата на јавното здравје или моралот или заштитата на правата и слободите на другите.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Слобода на здружување - Во Законот за здруженија и фондации треба да се вклучат одредби што ќе овозможат еден 15-годишен малолетник да иницира асоцијација, без никакви дополнителни барања, кои би го ставиле во неповолна позиција наспроти возрасните.

Во рамките на националниот буџет треба да се наменат посебни средства за остварување на целите и обврските што произлегуваат од Националниот акционен план за правата на децата 2006-2015, со кои им се овозможува да го остваруваат своето право и слобода на здружување.

Правото на јавен собир - Во Законот за јавни собири треба да бидат вклучени посебни одредби, кои ќе ги дефинираат правилата и условите под кои малолетните лица можат да го остварат своето право на мирни собири.

Образование – Со одредби во Законите за основно и средно образование експлицитно треба да се апелира за учество на Унијата на средношколци и организациите на средношколците во реализацијата на активностите и остварување на планираните цели во поглед на наставата и воншколските активности. Покрај тоа, законите за средното образование треба да се променат за да се овозможи студентите-претставници да бидат членови на управните одбори на училиштата.

2. ПРЕПОРАКИ ЗА ПОДДРШКА НА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ЗАКОНОДАВСТВОТО

Деца со посебни потреби - Треба да биде комплетирана мрежата на младински канцеларии и треба да се развива инфраструктура за да се олесни движењето и мобилноста на децата со посебни потреби, особено во училиштата, младинските центри и културните институции, како што е предвидено во проектите промовирани од страна на Агенцијата за млади и спорт.

Треба да бидат распределени соодветни финансиски, технички и човечки ресурси кон исполнување на целите наведени во Националниот акционен план за правата на детето во Република Македонија (2006-2015).

Зголемување на свесноста - Треба да се организираат јавни кампањи, форуми, образовни програми за запознавање на младите со своите права, слободи и одговорности како граѓани, како и со нивното право да учествуваат во здруженија и фондации. Треба да се наменат посебни буџетски средства за поддршка на изградување на свесноста за активностите предвидени во националното законодавство, како и на Националниот акционен план за правата на детето.

Граѓанските активности - Претставниците на младите со право на изразување на своите ставови, мислења, предлози, забелешки и критики, треба да бидат вклучени во работата на владини и собраниски тела и комисии, како и на државни институции на централно и локално ниво.

ПРАВО НА ПРИВАТНОСТ

Конвенција за правата на детето (член 16): Ниту едно дете не смее да биде изложено на самоволно или незаконско мешање во неговиот приватен и семеен живот, во домот или во личната преписка како ни на незаконски напади врз неговата чест и углед.

Детето има право на законска заштита од таквото мешање или напад.

ПРЕПОРАКИ

Медиуми - Законот за радиодифузна дејност треба да биде поригорозен и да вклучува санкции за медиумите кои не ја почитуваат приватноста и достоинството на граѓаните, особено приватноста и достоинството на децата и семејствата.

Семејното опкружување и образование - Треба да постојат законски мерки со кои се гарантира правото на приватност на детето, особено во семејствата, училиштата, институциите кои се грижат за деца и други релевантни институции.

Здравје - Во согласност со Општите коментари бр. 4 на Комитетот за правата на детето, домашните закони треба да се ревидираат за да се **дозволи пристап до медицинско советување без родителска согласност**. Кога станува збор за **медицински третман без родителска согласност**, начелото „во најдобар интерес на детето“ треба да биде соодветно одра-

зено во домашните закони следејќи ги препораките на Комитетот за КПД. Исто така, Државата треба да го земе предвид фактот дека во некои земји, законодавството им овозможува на Судовите да интервенираат и да наредат медицински третман врз дете во случаи кога родителот одбил да даде согласност, можеби поради културни или религиозни причини. Ваквата интервенција би била оправдана според член 3(1) и (2) од Конвенцијата.

Заштита на податоци – треба да биде создадена ефективна правна процедура во рамките на правниот систем која ќе овозможи лицата да го уживаат нивното право за пристап, корегирање и отстранување на нивните лични податоци кои не биле ажурирани. При одбивање на барање за пристап, промена или отстранување на податоци, надлежната институција треба да ги објасни причините за одбивање на барањето.

ПРАВО НА ДЕТЕТО ЗА ПРИСТАП ДО СООДВЕТНИ ИНФОРМАЦИИ

Конвенција за правата на детето (член 17): Државите членки им ја признаваат значајната улога на средствата за јавно информирање и му овозможуваат пристап на детето во информациите и материјалите од различни национални и меѓународни извори, посебно во оние чија цел е унапредувањето на неговата социјална, духовна и морална благосостојба и физичкото и менталното здравје. За таа цел државите членки:

- *Ги поттикнуваат средствата за јавно информирање да ги шират информациите и материјалите од социјален и културен интерес за детето во согласност со член 29.*
- *Ја поттикнуваат меѓународната соработка во производството, размената и ширењето на таквите информации и материјали од различни културни, национални и меѓународни извори.*
- *Го поттикнуваат објавувањето и ширењето на детските книги.*
- *Ги поттикнуваат средствата за јавно информирање да посветат посебно внимание врз лингвистичките потреби на детето кое припаѓа на малцинска група или кое е од автохтоно потекло.*
- *Го поттикнуваат развојот на соодветните насочници за заштита на детето од информации и материјали кои се штетни за неговата благосостојба имајќи ги во вид одредбите на чл. 13 и 18.*

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Образовни програми - Со цел да се охрабрат медиумите да распространуваат информации и материјали од општествена и културна корист за детето и во согласност со духот на член 29 од КПД, законите за радиодифузна дејност треба да бидат ревидирани за на сопствениците на дозволи (концесии) да им пропишуваат воведување на локално произведени образовни телевизиски програми наменети специјално за децата, како и програми во кои учествуваат деца, за да се зголеми свесноста за КПД и правата, одговорноста, забраните и ограничувањата што таа ги регулира.

Заштита на децата од злоупотреби преку новите технологии - Треба да се усвои закон кој ќе ја одредува минималната возраст за пристап до порнографски електронски медиуми која што ќе биде во согласност со меѓународните и европските стандарди чија цел е заштитата на децата од злоупотреба преку новите технологии, како на пример, Препораката 1882 (2009) на Парламентарното собрание на Советот на Европа за промоција на Интернет и електронски услуги со-

одветни за малолетници; Конвенцијата за заштита на децата од сексуално искористување и сексуална злоупотреба на Советот на Европа од 2007 и Конвенцијата за сајбер-криминал на Советот на Европа од 2001 година.¹²

Печатени и електронски медиуми - Треба да се усвојат законски одредби, заедно со сите неопходни подзаконски акти за да им се наметнат критериуми за класификација и на печатените медиуми во согласност со ограничувањата и забраните што важат за електронските медиуми.

2. ПРЕПОРАКИ ЗА ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Пристап до информации за малолетниците во поправни домови – Институцијата која спроведува санкции мора да контролира дали правото на пристап до информации се почитува во казнено-поправните домови и сите други установи каде што малолетниците се подложени на институционален третман.

¹² Препорака 1882 (2009) на Парламентарното собрание на Советот на Европа за промоција на Интернет медиумски услуги соодветни за малолетници, 29 септември 2009, Документ 2124; Конвенција на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба, 25 октомври 2007, CETS No 201; Конвенција на Советот на Европа за сајбер-криминал, 23 ноември 2001, CETS No 185.

ЗАЕДНИЧКА ОДГОВОРНОСТ НА РОДИТЕЛИТЕ, ПОДДРЖАНИ ОД ДРЖАВАТА

Конвенција за правата на детето (член 18): 1. Државите членки ќе ги вложат сите напори за да се уважи принципот двајцата родители да имаат заедничка одговорност во одгледувањето и во развојот на детето. Родителите или, во зависност од случајот, законските старатели имаат главна одговорност за одгледувањето и за развојот на детето. Интересите на детето се нивна основна грижа.

2. Поради гарантирањето и унапредувањето на правата содржани во оваа Конвенција, државите членки на родителите и на законските старатели им пружаат соодветна помош при вршењето на должноста во воспитувањето на детето и обезбедувањето развој на институциите, објектите и службите за грижа на децата.

3. Државите членки ги преземаат сите соодветни мерки за да обезбедат децата на вработените родители да ги користат услугите на детските установи и објекти.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Родителски одговорности - Терминот родителско право во Законот за семејството треба да биде заменет со терминот родителска одговорност

Разделба или развод - Треба да се вклучи изрична одредба во Законот за семејство што ќе одредува дека, дури и откако бракот ќе се разведе, обата родители треба да продолжат да го оставруваат нивното родителско право и да продолжат да ги донесуваат сите важни одлуки што се однесуваат на детето заедно и во договор.

Помош на родителите на децата со пречки во развојот - Треба да постои пропис што ќе ги регулира специфичните барања во врска со содржината, квалитетот и цената на услугите што ги нудат дневните центри за децата со пречки во развојот.

2. ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Државна помош - Бројот на вработените и финансиите во центрите за социјална работа треба да се зголемат за тие да можат успешно да одговорат на своите обврски. Ова особено важи за нивното следење на остварувањето на родителските права и одговорности и нивното преземање на мерки за заштита на правата и интересите на децата. За вработените во центрите за социјална работа треба да се организира континуирана обука и образование.

Помош за родителите на децата со пречки во развојот - Бројот на градинки кои обезбедуваат услуги за децата со пречки во развојот треба да се зголеми и ним треба да им се обезбеди соодветен простор, кадар и опрема. Дневните центри треба да добијат соодветно финансисрање и кадар за да се грижат за децата.

ПРАВО НА ДЕТЕТО НА ЗАШТИТА ОД СИТЕ ФОРМИ НА НАСИЛСТВО

Конвенција за правата на детето (член 19): Државите членки ги преземаат сите соодветни законодавни, административни, социјални и образовни мерки заради заштита на детето од сите облици на физичко или ментално насилство, повреди, злоупотреби, запоставувања или невнимание, малтретирања или експлоатации, вклучувајќи ја и сексуалната злоупотреба, додека за него се грижат родителите, законските старатели или некое друго лице на кое му е доверена грижата за детето.

Таквите заштитни мерки по потреба треба да ги опфатат ефикасните постапки за установување на социјалните програми за обезбедување и поддршка на детето и на оние на кои им е доверена грижата за детето како и другите облици за спречување, утврдување, пријавување, проследување истрага, постапување и следење на случаите на овде наведеното малтретирање на детето и по потреба обраќање до судот.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Механизми за известување и упатување - Државата треба да воспостави национален систем на податоци за евиденција, упатување и следење на случаите на злоупотреба на децата. Исто така, треба да се развие професионален кодекс на однесување за да се осигура дека лошото поведение во работењето со случаи на заштита на децата ќе биде соодветно казнето.

Поддршка и советување - Државно поддржани советодавни служби за жртвите на каков било облик на насилство треба да се воспостават низ целата земја. Исто така треба да се организираат и прифатни служби кои ќе можат да понудат итна помош и грижа нон стоп. Треба да се прошири мрежата на

прифатилишта за жртви на домашно насилство и треба да се развијат минимални стандарди за нивното функционирање. На жртвите треба да им бидат достапни специјализирани програми за рехабилитација на жртви на сексуална злоупотреба. Професионалците кои работат со вакви деца треба да посетуваат специјализирани и постојани програми за обука.

Дисциплински процедури кои го почитуваат достоинството на детето - Со правилници и процедури експлицитно треба да се поддржат законските одредби кои забрануваат физичка казна. Треба да се востановат национални и училишни политики и механизми за утврдување и реагирање на насилство.

ДЕЦА ЛИШЕНИ ОД НИВНАТА СЕМЕЈНА СРЕДИНА

Конвенција за правата на детето (член 20): 1. Детето кое привремено или трајно е лишено од семејната средина или на кое, во негов најдобар интерес, не му е дозволено да остане во тој круг има право на посебна заштита и помош од Државата.

2. Државите членки, во согласност со своите национални закони, обезбедуваат алтернативно грижење за таквото дете.

3. Таквата состојба, покрај другото, треба да опфаќа сместување во друго семејство, кафалах според исламското право, усвојување или, ако е неопходно, сместување во соодветна установа за грижа на децата. При разгледувањето на решението треба да се обрне должно внимание и врз фактот дека е пожелно задржување на континуитет во одгледувањето на детето, како и во етничкото, верското, културното и лингвистичкото потекло на детето.

ПОСВОЈУВАЊЕ

Конвенција за правата на детето (член 21):

Државите членки кои признаваат или дозволуваат систем на усвојување обезбедуваат најдобрите интереси на детето да бидат пресудни и:

Гарантираат усвојувањето на детето да го одобрува само надлежниот орган кој, во согласност со соодветниот закон и процедурите и врз основа на сите релевантни и сигурни информации, утврдува дека усвојувањето се дозволува со оглед на положбата на детето во врска со родителите, роднините и со законските старатели и, по потреба, дека заинтересираните лица свесно дале согласност за усвојување врз основа на таквиот совет кој може да биде потребен.

Признаваат дека меѓудржавното усвојување може да се смета како алтернативна можност за грижа за детето, ако детето не може да се смести во друго семејство или да биде усвоено или ако за него не може да се води грижа на погоден начин во земјата на неговото потекло.

Обезбедуваат детето на кое се однесува меѓудржавното усвојување да ужива заштита и стандарди еднакви на оние кои постојат во случајот на усвојувањето во рамките на една земја.

Ги преземаат сите соодветни мерки, во случај на меѓународно усвојување, сместувањето за последица да нема неоправдана финансиска корист на оние кои во тоа не учествуваат.

Ги унапредуваат, каде што е тоа погодно, целите на овој член со заклучување на билатерални или мултилатерални аранжмани или спогодби, и настојуваат, во тие рамки, сместувањето на детето во друга земја да го извршат надлежните органи или тела.

ПРАВО НА ДЕТЕТО НА ПОВРЕМЕНА ПРОВЕРКА НА ТРЕТМАНОТ

Конвенција за правата на детето (член 25):

Државите членки го уважуваат правото на детето кое надлежните органи го згрижиле поради старателство, заштита или лекување на неговото физичко или ментално здравје, на периодични проверки на лекувањето што му се обезбедува на детето, како и на сите други околности од значење за неговото згрижување.

ПРЕПОРАКИ

1, ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Пристап до информации што се однесуваат на биолошкото потекло - Законот треба да вклучува обврска на родителите да го информираат детето за нивното посвојување кога детето ќе биде на одредена возраст и степен на зрелост.

2, ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ЗАКОНИТЕ

Спречување на напуштањата на децата - Треба да се вложат повеќе напори да се спречат напуштањата на децата. Ова може да значи зајакнување и проширување на постоечките служби. Во

породилиштата треба да се спроведуваат редовни обуки и активности за зголемување на свесноста. На ризичните родители во смисла на напуштање на детето треба да им се овозможат советодавни услуги.

Грижа во згрижувачко семејство - Особено е важно да се подобри постоечкиот механизам за следење на работата на згрижувачките семејства. Треба да се изведуваат редовни инспекции на згрижувачките семејства за да се осигура дека сите права на згриженото дете, онака како што се признаени во Конвенцијата, се целосно испочитувани и заштитени. На згрижувачките семејства треба да им се понуди постојана обука и образование.

Институционална грижа - Државата треба да усвои минимални стандарди за институционалната грижа. Овие стандарди треба да го пропишуваат минималниот број на вработени, просторот, минимумот на услуги итн. Државата треба да одвои доволно средства за постојана обука и образование на кадарот.

Државата треба да осигура во рамки на институциите на децата да им се достапни соодветно образование и рекреативни услуги. Владата треба да востанови систем на редовно следење на квалитетот на грижата што ја даваат институциите. Државата треба да осигура да биде извршена инспекција и да бидат преземени мерки за сите наводни случаи на злоупотреба.

ДЕЦА-БЕГАЛЦИ

Конвенција за правата на детето (член 22): Државите членки преземаат соодветни мерки над детето кое бара статус на бегалец во согласност со соодветниот меѓународен или национален закон и процедурите, без оглед на тоа дали детето е во придружба на своите родители или на некое друго лице или не, за да му овозможат да добие заштита и хуманитарна помош во остварувањето на правата на човекот или за хуманитарните прашања чии членки се споменатите држави.

За таа цел државите членки, ако сметаат дека е соодветно, учествуваат во сите напори на Обединетите нации и на другите надлежни или невладини организации кои соработуваат со Обединетите нации со цел да се заштити и да му се овозможи на таквото дете, да се најдат родителите или други членови на семејството на детето-бегалец поради набавување на информации неопходни за спојување со неговото семејство. Во случај кога не можат да се најдат родителите ниту другите членови на семејството на детето му се пружа еднаква заштита како и на сите други деца кои постојано или привремен се лишени од семејниот круг од било која причина како што е тоа наведено во оваа Конвенција.

ПРЕПОРАКИ

1, ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Закон за азил и привремена заштита (ЗАПЗ) - Треба да се преземе нова ревизија на правилникот од 2004 година, поврзана со ЗАПЗ, онака како што беше дополнет и изменет во 2009 година, за да се дозволи вклучување на децата на признаените бегалци и лица под дополнителна заштита во документите за идентификација на родителите и на тој начин да им се дозволи непречен пристап до сите права.

2, ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Социјалните права што им се дадени на азилантите и бегалците - Треба да се одвојат соодветни ресурси со кои на Државата ќе ѝ се овозможи да ја преземе целосната одговорност за обезбедувањето на фер и ефикасни проценки на барањата за азил на децата, како и да се обезбеди финансиска и материјална помош на бегалците и азилантите и да се проценат и задоволат специјалните потреби на ранливите поединци во согласност со новодополнетиот и изменет Закон за азил и привремена заштита.

Малолетници без придружба - Треба да се преземат чекори за подобрување на постоечкото сместување, аранжманите за згрижување и пристапот до образование за децата на кои им е потребна меѓународна заштита во рамките на мешани миграциски текови, и за да се елиминираат непотребните ограничувања на слободата на движењето на децата без придружба и децата одвоени од родителите кои бараат азил во земјата.

Фер и експедитивна процедура - Оние кои

одлучуваат по овие прашања треба да ги подберат познавањата за развојот на децата, како во смисла на техниките на интервјуирање, така и во смисла на проценување на формите на гонење специфични за децата. Државата треба да осигура поекспедитивен начин на имплементација на процедурата за повторно семејно обединување.

Информации соодветни за возраста - Државата треба да најде квалификувани толкувачи за одредени јазици (паштунски, дари, итн.) што ќе овозможи практична имплементација на нововведената одредба за обезбедувањето информации.

Притвор - Земјата треба да продолжи со најдобрата практика да не ги притвора азилантите воопшто, а особено децата, кои влегле и престојуваат во земјата нелегално.

Колку што е можно побргу, властите треба да ја преземат својата финансиска одговорност за подобрување на пристапот до здравствената заштита за азилантите, лицата под дополнителна заштита и признаените бегалци.

Ќе треба да се избере алтернативна област во Прифатниот центар во Визбегово каде што ќе бидат сместени децата без придружба за време на привичниот период, одвоени од возрасните на еден поуспешен начин. Покрај тоа, во истиот Центар, би требало да биде избран многу поголем простор за „карантин“ на новодојдените воопшто, а особено за семејствата со деца, со соодветни санитарни услови, како и услови за живот, при што би можела да се искористи една од празните згради што се на располагање за оваа намена во Прифатниот центар во Визбегово.

ПРАВА НА ДЕЦАТА СО ПРЕЧКИ ВО РАЗВОЈОТ

Конвенција за правата на детето (член 23): Државите членки признаваат дека детето со ментални или физички пречки во развојот треба да ужива целосен и достоин живот, во услови со кои се обезбедува неговото достоинство, се поттикнува самостојноста и се олеснува активното учество на детето во заедницата.

Државите членки го уважуваат правото на детето со пречки во развојот на посебна нега и ќе ја поттикнуваат и обезбедуваат помошта на детето кое за тоа ги исполнува условите и оние кои се одговорни за грижење за него, а за која е поднесено барање зависно од расположивите средства и која одговара на состојбата на детето и на условите на родителите или на другите лица кои се грижат за детето.

Уважувајќи ги посебните потреби на детето со пречки во развојот, помош во согласност со точка 2, се дава бесплатно секогаш кога е тоа можно, имајќи ги во вид финансиските средства на родителите или на другите лица кои се грижат за детето, и е така замислена детето со пречки во развојот да има ефикасен пристап и да добива образование, обука, услуги на здравствена заштита и рехабилитација, подготвување на што поцелосна општествена интеграција и личен развој на детето, вклучувајќи го културниот и духовниот развој.

Државите членки во духот на меѓународната размена ја унапредуваат размената на соодветни информации во областа на превентивната заштита на здравјето и во медицинското, психолошкото и функционалното лекување на детето со пречки во развојот, вклучувајќи го ширењето и достапноста на информациите во врска со методите на обуката со цел да ги подобрат своите искуства во тие области. За таа цел особено внимание им се посветува на земјите во развој.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Правна рамка - Законите треба да бидат ревидирани за да се осигура оценка и класификација на децата со пречки во развојот која што ќе биде во согласност со меѓународните стандарди. Понатаму, треба да се востанови национална евиденција за децата со пречки во развојот, и треба да се усвојат стандарди за социјална и здравствена заштита за децата со различни видови пречки во развојот. Во согласност со ова треба да се востанови и систем за акредитација на социјални и здравствени институции. Здравственото законодавство треба да биде надополнето за да се осигура одвивање на здравствени прегледи за рано откривање на децата со пречки во развојот. Исто така ќе треба да се дефинираат и механизми на упатување меѓу здравствените и социјалните институции.

Заштита од злоупотреби - Треба да се изработат ефикасни програми за превенција на злоупотреби, како и опоравување, рехабилитација и реинтеграција на сите деца жртви. Професионалците кои работат со деца жртви на злоупотреба и насилство треба да добијат соодветна обука за откривање, известување

и справување со случаите на злоупотреба на деца.

Дневни центри - Правилникот за дневни центри треба да биде надополнет за да се дефинираат минималните основни услуги за децата со инвалидитет, како и нивниот квалитет и цена на чинење, што ќе бидат достапни во дневните центри. Законодавството треба да предвиди приватно-јавни партнерства и самофинансирање на услугите за децата со инвалидитет во граѓанското општество.

2. ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ЗАКОНИТЕ

Државна помош - Во согласност со постоечките закони, треба да бидат развиени домашната грижа и помош на поединци и семејства, советодавните услуги и другите услуги за поддршка на децата со инвалидитет.

Образование - Државата треба да развие механизми за рамноправно финансирање (исплати и следење на исплатите по глава на ученик), да развие стратегија за вработување на образовен кадар за децата со

посебни потреби на општинско/училишно ниво и да го продолжи училишниот ден; да развие наставни планови и обука пред вработувањето како и планови и обука за време на работењето; да востанови ресурсен центар за родителите на национално ниво и механизам за вклучување на родителите во училиштата.

Рекреативни активности - Државата треба да осигура целосен и успешен пристап до рекреативни активности за децата со инвалидитет.

Згрижувачки семејства - Треба да се развие мрежа од професионални, обучени згрижувачки семејства и финансискиот додаток за згрижување треба да биде доволен за месечните трошоци на згрижените

деца. Државата треба да го подобри механизмот за следење на грижата во згрижувачките семејства; исто така треба да се обезбедат и услуги на социјалните работници на терен како поддршка на згрижувачките семејства, како и задолжителна специјализирана обука (во зависност од потребите на згриженото дете).

Дневни центри - На дневните центри треба да им се обезбеди поддршка со финансиски, организациски и човечки ресурси за да се справи со постоечкиот недостаток на материјални средства, стручен кадар (физиотерапевти и логопеди), опрема (санитарни јазли, кревети и телефонски линии преку кои ќе се воспостави комуникација со родителите).

ПРАВО НА ДЕТЕТО НА ЗДРАВЈЕ И ЗДРАВСТВЕНА НЕГА

Конвенција за правата на детето (член 24): 1. Државите членки му го признаваат на детето правото на највисоко ниво на здравствена и медицинска заштита и рехабилитација. Државите членки ќе настојуваат ниедно дете да не биде лишено од правото на таква здравствена заштита.

2. Државите членки ќе се залагаат за целосно остварување на ова право и посебно ќе преземаат соодветни мерки за:

- Намалување на смртноста на бебињата и децата.
- Обезбедување на неопходна медицинска помош и здравствена заштита на сите деца, со акцент врз развојот на примарната здравствена заштита.
- Отстранување на болестите и потхранетоста, вклучувајќи ја во рамките на примарната здравствена заштита, покрај другото, примената на лесно достапната технологија и обезбедувајќи соодветни хранливи прехранбени продукти и чиста вода за пиење, земајќи ја предвид опасноста и ризикот од загадувањето на животната средина.
- Обезбедување соодветна заштита на мајката пред и по раѓањето на детето.
- Овозможување на сите сегменти на општеството, посебно на родителите и на децата, да бидат информирани и да им се пружи поддршка при користењето на основните знаења за здравјето, исхраната на детето, предностите на доењето, хигиената и хигиенските услови на животната средина, како и за спречувањето на несреќите.
- Развој на превентивна здравствена заштита, советите за родителите и образованието и пружање на услуги во врска со планирањето на семејството.

3. Државите членки на себе ја преземаат обврската да ја унапредуваат и да ја поттикнуваат меѓународната соработка со цел постепено постигнување на целосна реализација на правата од овој член. Во тој поглед, особено се земаат предвид потребите на земјите во развој.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПЕПОРАКИ

Пристап до основната здравствена заштита - Политиката на партиципација која што бара и децата да надоместат 20% од трошоците за основниот пакет на бенефиции треба да се ревидира за да се изземат децата од ваквата партиципација. Оваа препорака е исто така во согласност со заклучните забелешки на Комитетот за правата на детето во националниот периодичен извештај за КПД, кои го велат следното: „Комитетот понатаму препорачува Државата да ги ревидира политиките кои бараат од малолетниците на возраст од 15 до 18 години да плаќаат партиципација и да осигура овие политики да не го ограничат пристапот на адолесцентите до целосна здравствена заштита“.¹³ За да се осигура целосна ефикасност на новоусвоениот план за универзално здравствено осигурување, Државата треба да осигура и со него

сврзаните административни процедури да бидат лесно достапни за сите потенцијални корисници.

Исхраната на децата - Државата треба да осигура целосно спроведување на Кодексот за маркетинг на замени на мајчиното млеко во своето национално законодавство.

Пристап до медицинско советување без родителска согласност - Во согласност со целите на Националниот акционен план за правата на децата воедно да се намали епидемијата на СИДА-та и да се заштитат децата од сексуални злоупотреби,¹⁴ домашното законодавство треба да биде ревидирано за да се овозможи пристап до бесплатно и доверливо медицинско советување без родителска согласност. Во согласност со Општите коментари бр. 4 на Комитетот за правата на детето, „Државата треба (а) да спро-

¹³ Комитет за правата на детето (2000), Заклучни забелешки на Комитетот за правата на детето: Поранешна Југословенска Република Македонија, Основна здравствена заштита, пасус 31.

¹⁴ Национален акционен план за правата на децата во Република Македонија, 2006-2015, Министерство за труд и социјална политика - Стратешка цел бр. 2, Министерство за здравство, Стратешка цел бр. 5.

веде закони со кои ќе осигура доверливи совети во врска со медицински третмани на адолесцентите за тие да можат да дадат своја информирана согласност. Таквите закони или регулативи треба да ја одредат возраста за ваков еден процес, или да се однесуваат на развојната способност на детето; и (б) да обезбедат обука за медицинскиот кадар во врска со правата на адолесцентите на приватност и доверливост, да бидат информирани за планираниот третман и да дадат свое информирано согласување за третманот.¹⁵

Пристап до медицински третман без родителска согласност - Начелото „во најдобар интерес на детето“ треба да биде одразено во домашното законодавство како што нагласуваат Препораките бр. 4 на Коми-

тетот за КПД.¹⁶ Исто така, Државата треба да го земе предвид фактот дека во некои земји, законите им овозможуваат на Судовите да интервенираат и да наредат медицински третман за дете во случаи кога родителот одбива да даде согласност, можеби поради културни или религиозни причини. Ваквата интервенција се оправдува во Конвенцијата во членовите 3 (1) и (2).

2. ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ЗАКОНИТЕ

Со оглед на тоа што членот 24 е природно поврзан со членот 6, види како погорните препораки се развиени во член 6 од КПД.

¹⁵ Комитет за правата на детето, Општи коментари бр. 4, 2003 CRCI GC/2003/4, пасус 28-33, исто така види пасус 39.

¹⁶ Исто.

ПРАВО НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Конвенција за правата на детето (член 26): Државите членки го уважуваат правото на секое дете да ја користи социјалната заштита вклучувајќи го социјалното осигурување и да ги преземат сите мерки неопходни за целосно остварување на ова право во согласност со националните закони.

Овие повластици треба да бидат признати, ако тоа одговара, земајќи ги предвид средствата и условите на детето и лицата кои се оговорни за издржување на детето, како и сите други услови значајни за барањата за повластиците кои ги поднесува тоа или кои ќе се поднесуваат во негово име.

ПРЕПОРАКИ

1. ИНСТИТУЦИОНАЛНА И ЗАКОНОДАВНА ПОДДРШКА

ЦСР: Центрите за социјална работа кадровски и финансиски да се зајакнат заради ефективно реализирање на активностите, вклучувајќи ги и оние што се во полза на децата. Потребно е зголемување и подобрување на капацитетот на центрите за социјална работа и надлежните служби во Министерството за труд и социјална работа преку спроведување суштинска персонална и организациска реформа и сериозна и континуирана едукација на кадрите. Реформата мора да биде проследена со развивање прецизни контролни механизми и процедури што ќе обезбедат идентификување и санкционирање на прекршувањата на правата на детето.

Износот на социјалната помош: Социјалната и друга материјална помош што граѓаните, односно семејствата, ја добиваат од Државата, мора да се зголеми за да овозможи достоин живот за секое дете. На секое семејство што нема никакви извори на средства за егзистенција да му се обезбеди социјална заштита која на секое дете ќе му овозможи нормален

раст и развој. При креирањето на буџетската политика Државата да го има предвид најдобриот интерес на на децата и на ова начело да му даде апсолутен приоритет. Тоа во моментот подразбира зголемување на социјалната помош што им ја дава Државата на семејствата, зголемување на детскиот додаток и другите надоместоци за социјална поддршка на семејството, односно на децата.

Пристап кон социјални услуги без дискриминација: Правата од социјалната заштита на паричен надомест децата треба да ги остваруваат без никаква дискриминација, односно сите деца во семејството. Остварувањето на ова право да зависи од материјалните можности на родителите и од потребите на децата, што значи секое дете чии родители немаат можност да обезбедат доволно средства за егзистенција и за задоволување на основните права на децата да може да оствари право на детски додаток. Децата кои живеат и работат на улица треба да имаат пристап кон посебна социјална заштита и мерки. Овие мерки треба да се насочени кон превенција и елиминација на основните причини за злоупотреба на децата, насилство и експлоатација.

ПРАВО НА ДЕТЕТО НА СООДВЕТЕН СТАНДАРД НА ЖИВОТ

Конвенција за правата на детето (член 27): Државите членки на секое дете му го признаваат правото на животен стандард адекватен со физичкиот, менталниот, духовниот, моралниот и општествениот развој на детето.

Родителите или други лица одговорни за детето првенствено се одговорни, во рамките на своите способности и финансиски можности, да обезбедат животни услови потребни за развој на детето.

Државите членки, во согласност со националните услови и со своите можности, преземаат соодветни мерки за помош на родителите и на други лица одговорни за детето особено поради остварувањето на ова право и, во случај на потреба, обезбедуваат материјална помош и програми за поткрепа, во поглед на исхраната, облеката и живеењето.

Државите членки ги преземаат сите соодветни мерки да обезбедат детето да добива издржување од родителите или од други лица кои се финансиски одговорни за детето, како во рамките на државите членки така и од странство. Посебно, ако лицето кое е финансиски одговорно за детето не живее во истата држава во која и детето, државите поттикнуваат пристапување кон меѓународните спогодби, односно заклучување на такви спогодби, како и редуи соодветни аранжмани.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Финансиски мерки - Треба да се распределат специфични финансиски ресурси во согласност со НАППД и доделените финансии треба да им се пренесат на соодветните министри за имплементација на приоритетите на НАППД.

Капацитетот на локалните власти треба да се зајакне за да се зафатат со ефикасно планирање и имплементација на програмите од социјалниот сектор и за да се осигура развивање на интетрес и капацитет кај локалните власт за да се приоритизираат децата во процесот на планирањето на нивните буџети. Со оглед на економската ситуација, Државата треба да одвои дополнителни средства за да го поддржи испорачувањето на социјални услуги на општинско ниво.

Државата и локалните власти треба да бараат механизми за утврдување и справување со проблемите кои резултираат со слаб капацитет за апсорпција на буџетските средства.

Следење и истражување - Државата треба да ја следи еволуцијата на детските додатоци низ

времето за да ја согледа ефикасноста на наменетите средства да осигураат продолжена корисност за посиромашните домаќинства. Треба да се преземе и понатамошно истражување преку анализа на специфичната корисност на детските додатоци во намалувањето на сиромаштијата. Истражувањето треба да се изведе за да се утврдат децата на кои им е потребна поддршка од Државата како резултат на тоа што нивните родители се неспособни да им обезбедат соодветен животен стандард.

Треба да се развијат сеопфатни и прецизни податоци за да се креираат политики и ефикасно да се спроведат постапки за ублажување на детската сиромаштија.

Зголемување на свесноста – Треба да се зголеми свесноста на родителите за значењето на детските права за одгледување и подготовка за независен живот преку стекнување образование и професионални квалификации, грижата и заштитата на животот и здравјето.

Меѓународна соработка – треба да се направат чекори кон потпишување на сите билатерални и мултилателарни спогодби кои се однесуваат на воспитувањето во странство.

ПРАВО НА ДЕТЕТО НА ОБРАЗОВАНИЕ

Конвенција за правата на детето (член 28): Државите членки му го признаваат правото на детето на образование и поради постепеното остварување на ова право врз основа на еднакви можности, посебно:

- *Го прогласуваат основното образование за задолжително и бесплатно за сите.*
- *Го поттикнуваат развојот на различните облици средношколско образование, вклучувајќи го општото и стручното образование кое им е достапно на сите деца, и преземаат соодветни мерки, како што се воведувањето и давањето финансиска помош во случај на потреба.*
- *На сите им овозможуваат добивање на високо образование врз основа на способности користејќи погодни средства.*
- *На сите деца на располагање им ги ставаат образовните и стручните информации и услугите за професионална ориентација.*
- *Преземаат мерки за поттикнување на редовното посетување на училиштата и за намалување на испишувањето од училиштата.*

Државите членки ги преземаат сите соодветни мерки дисциплината во училиштата да може да се спроведува на начин кој е во согласност со човечкото достоинство и со оваа Конвенција.

Државите членки ја унапредуваат и ја поттикнуваат меѓународната соработка за прашањата кои се однесуваат на образованието особено поради придонесот во елиминирањето на незнаењето и неписменоста во светот и олеснувањето на пристап кон науката, техничкото знаење и современите методи на наставата. Во тој поглед особено внимание им се посветува на потребите на земјите во развој.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Соодветни финансиски ресурси - Студијата на јавните расходи наменети за децата (2008) препорачува зголемување на финансирањето на образовните компоненти сврзани со квалитетот (како обуката на наставниците или изградба на нови училишта во областите каде што во моментот наставата се одвива во две или три смени), востановување на механизам за известување за буџетското трошење и расходи за единиците на локалната власт. Така, нивните сметководства за образованието би станале потранспарентни и би се овозможило следење на трошењето на нивните блок грантови во согласност со клучните цели на образовните политики, зголемување на ресурсите што се доделуваат за образование на Ромите и за општо инклузивните практики во училиштата.

2. ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Пристап до соодветно елементарно образование - На следните групи треба да им се овозможи да го остварат своето право на образование: децата од

етничките заедници, децата со пречки во развојот и децата со низок социо-економски статус. Државата треба да обезбеди одржливи успешни интервенции насочени кон децата со посебни образовни потреби и да воведо одржливи промени во законите за образование, правилниците и училишната пракса кои ќе го поддржат вклучувањето на децата со посебни образовни потреби.

Пристап до стипендии и социјални услуги - Стандардот на учениците треба да се подобри преку обезбедување на оптимален број на кредити и стипендии и преку подобро дефинирање на барањата кои учениците мораат да ги исполнат за да се квалификуваат за овие награди. Исто така мораат да се почитуваат критериумите за сместување во ученичките интернати.

Дисциплински процедури кои го почитуваат достоинството на детето - Имплементацијата на законските одредби кои забрануваат физичко казнување треба да биде експлицитно поддржана со правилници и процедури. Треба да се востановат национални и училишни политики и механизми за утврдување и реагирање на насилството.

ЦЕЛИ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Конвенција за правата на детето (член 29): Државите членки се согласни дека образованието на детето треба да биде насочено врз развојот на личноста на детето и развојот на надареноста и менталните и физички способности до крајни граници;

- *Развој на личноста на детето и развој на надареноста и менталните и физички способности до крајни граници.*
- *Развој на почитувањето на правата на човекот и основните слободи како и почитувањето на принципите содржани во Повелбата на Обединетите нации.*
- *Развој на почитувањето на родителите на детето, неговиот културен идентитет, јазикот и вредностите, националните вредности на земјата во која детето живее и на земјата од која тоа води потекло, како и цивилизациите кои се различни од неговата.*
- *Подготвување на детето за одговорен живот во слободното општество во дух на разбирање мир, толеранција, еднаквост на половите и пријателство меѓу сите народи, меѓу етничките, национални и верски групи и лица од автохтоно потекло.*
- *Развој на почитувањето на природната средина.*

Ниедна одредба на овој член, како ни на член 28 не смее да се толкува како ограничување на слободата на поединците и на телата да формираат и да управуваат со образовните установи, имајќи го во вид секогаш почитувањето на принципите изложени во точка 1 на овој член и под услов дека образованието во таквите институции е во согласност со минималните стандарди кои може да ги пропише Државата.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРЕПОРАКИ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ЗАКОНИТЕ

Правилници и процедури за учебниците - Со оглед на тоа што се смета дека учебниците и образовните материјали се во голема мера несоодветни, се препорачува понатамошно зајакнување на законите со развивање на правилници и процедури за развивање на учебници кои ќе осигураат вклучување на целите и начелата изнесени во законите и наставните планови.

Училишта по мерка на децата - За да се осигура праксата да биде во согласност со стандардите за Училишта по мерка на децата, Државата треба да спроведе механизми за зајакнување на капацитетот на наставниците (обука на наставниците во текот на работењето) за примена на методологии фокусирани врз децата, за поттикнување на учеството и мултикултурализмот и за превенција на насилството. Проценките на национално ниво и на ниво на училиштата треба да осигураат учениците да добиваат знаење и вештини во согласност со целите на наставните планови. Училиштата треба да осигураат и активни механизми за обезбедување безбедно, здраво и заштитено опкружување.

Насилство и разрешување на конфликтите - Државата треба да ги зголеми способностите на учениците, менаџментот, наставниците и родителите да ги препознаат, осудат и спречат сите форми на насилство, особено преку обука и информативни материјали. Треба да се развијат правила и процедури за разрешување на конфликтите.

Мултикултурализам - Државата треба да преземе чекори за да ја зајакне имплементацијата на Образованието засновано врз животни вештини во основните училишта; треба да воведо Образование засновано врз животни вештини во наставните планови за средните училишта; треба оптимално да ги искористи можностите за организирање на заеднички наставни активности и да ги поттикне македонските и албанските ученици да го учат јазикот на другиот и да ги обучи наставниците активно да ги напаѓаат и оспоруваат предрасудите што се манифестираат во училиштата и да работи на заеднички активности во етнички мешани тимови.

Учесничка демократија - Државата треба да осигура значајно учество и изразување на детските гледишта во училишните одбори и наставни тела така што ќе го ревидира описот на активностите на овие тела, а

исто така и процедурите за избор на претставници, а со креирањето на ефикасни канали на комуникација да осигура соодветно почитување и земање предвид на гледиштата на децата. Улогата на родителите и учениците во процесот на одлучување во училиштата треба да стане повидлива и повлијателна во праксата.

Продолжување на училишниот ден - Иако наставните планови предвидуваат цел збир на активности (вонучилишни активности, дополнителни

часови, итн.), тие не се успешно зацврстени поради краткиот училишен ден (мал број на часови за инструкција наспроти просекот на Организацијата за економска соработка и развој). Ова се должи на недостатокот на простор (постојат училишта кои што работат во две, па дури и три смени), но исто така и на недостатокот на механизми за зајакнување. Препорачуваме справување со овие проблеми и овозможување на можноста за подолг училишен ден.

ПРАВО НА ДЕЦАТА ОД МАЛЦИНСКИТЕ ГРУПИ ИЛИ НА ДЕЦАТА СО АВТОХТОНО ПОТЕКЛО

Конвенција за правата на детето (член 30): Во оние држави во кои постојат етнички, верски или јазични малцинства или лица од автохтоно потекло, детето кое му припаѓа на таквото малцинство или е од автохтоно потекло не смее да биде лишено, во заедница со другите припадници на групата, од правото на својата култура, исповедањето на своја вера и вршењето на верските обреди или на употребата на својот јазик.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Законска рамка – Опсегот на Законот за спречување и заштита од дискриминација од април 2010, треба да се ревидира. Поконкретно, списокот на основи за дискриминација, треба да се продолжи за да се вклучат деца и бремена жени. Мандатот на Комисијата за недискриминација треба да биде зајакнат со цел да се осигури таа да има капацитет за независна истрага за потенцијалните случаи на дискриминација и да преземе дејства во случај кога нејзините препораки не се спроведуваат соодветно.

2. ПРЕПОРАКИ ЗА ПОДДРШКА НА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ЗАКОНОДАВСТВОТО

Образование - Државата треба да ги разјасни политичките документи поврзани со образованието на малцинските јазици и култура, и да се обезбеди дека овие изборни предмети се достапни за сите ученици независно од нивната етничка припадност. Треба да преземе мерки за да се обезбеди соодветен квалитет на наставниот кадар и учебниците.

Промоција на мултикултурализам - Треба да се преземат мерки за гарантирање на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на граѓаните на земјата. Советот за радиодифузија треба да ги контролира активностите во врска со емитувањето на програмите на јазиците на мнозинските заедници. Треба да се организираат кампањи и едукативни активности за да се подигне свеста за живот во мултикултурно општество, почитување на разликоста, и важноста на социјална инклузија.

Упис во книгата на родените- Државата треба да воспостави специјални механизми кои ќе го поддржат уписот на социјално исклучените деца и ќе промовираат позитивна дискриминација наспроти казнени мерки. Тоа може да биде организирање на «недели на упис во книгата на родените» во текот на кои тие кои не успеале тоа да го направат, ќе имаат можност да ги запишат децата без било какви плаќања, или запишување во породилните одделенија или мобилни тимови за упис. Треба да се зајакнат капацитетите на локалните канцеларии за евиденција со цел да се олесни регистрирањето на социјално исклучените групи. Таквите мерки треба да одат рака под рака со кампањи за подигање на свеста кај семејствата за важноста на уписот на децата во книгата на родени како основно право на детето.

Деца на улица - Треба да се создаде модел на теренска работа за да им обезбеди превентивни и заштитни услуги. Таквите теренски програми треба да станат стандардизирани и да се спроведуваат во сите дневни центри. Мрежата на дневни центри за деца на улица треба да се прошири во сите поголеми градови.

Инклузија на Ромите - Треба да продолжат активностите за премостување на јазот помеѓу ромската заедница и мнозинското население. Целите од стратешките документи, елаборирани во рамките на Декадата за инклузија на Ромите, како што се националните акциони планови и оперативни планови во областа на образованието, здравството, вработувањето и домувањето, треба да добијат соодветни ресурси за да бидат целосно имплементирани. Работата на локалните ромски информативни центри треба да биде одржлива.

ПРАВО НА СЛОБОДНО ВРЕМЕ, РЕКРЕАЦИЈА И КУЛТУРНИ АКТИВНОСТИ

Конвенција за правата на детето (член 31): Државите членки му го признаваат правото на детето на одмор и на слободно време, на игра и рекреација кои одговараат на возраста на детето и слободно учество во културниот живот и во уметноста.

Државите членки го почитуваат и го унапредуваат правото на детето за целосно учество во културниот и во уметничкиот живот и го поттикнуваат давањето на соодветни и еднакви можности за културни, уметнички, рекреативни и слободни активности.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРЕПОРАКИ ЗА ИМПЛЕМЕНТИРАЊЕ НА ЗАКОНОДАВСТВОТО

Ресурси - Потребно е да се одвојат доволно средства од буџетот на Република Македонија со кои ќе се финансираат програми и проекти со кои директно се поддржуваат културните активности на децата и младите. Имено, Државата треба да обезбеди материјални претпоставки за творештво и задоволување на културните потреби на младите.

Унапредување на рекреативните и креативните активности - Неопходно е да се поддржуваат и охрабруваат истражувањата и потрагата по нови изразни средства, како и проектите на националните установи што се занимаваат со продукција и ширење на културните вредности и содржини за младата популација.

ДЕТСКИ ТРУД

Конвенција за правата на детето (член 32): Државите членки му го признаваат правото на детето на заштита од економска експлоатација и работа врз дејности кои можат да бидат опасни или да му го попречуваат образованието на детето или да му штетат на здравјето, односно на неговиот физички, духовен, морален или социјален развој.

Државите членки преземаат законодавни, административни, социјални и образовни мерки за примена на одредбите на овој член. За таа цел, а имајќи ги предвид соодветните одредби на другите меѓународни инструменти, државите членки посебно:

- *Ја одредуваат минималната старост за вработување.*
- *Го обезбедуваат регулирањето на работно време и условите за работа.*
- *Одредуваат соодветни казни или други санкции да се осигури ефикасната примена на одредбите на овој член.*

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Минимална возраст за вработување - Законите што се однесуваат на минималната возраст за добивање работа треба да бидат разработени за да се доследни на Меѓународната конвенција за труд (ИЛО) бр. 138 која што вели дека минималната возраст за вработување не треба да биде под возраста за завршување на задолжителното образование.

Мерки за заштита - Државата треба да усвои закони за да обезбеди соодветна заштита и да спречи експлоатација на децата во сезонското земјоделство.

2. ПРЕПОРАКИ ВО ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Квалитативни информации - Државата треба да направи продлабочена студија за детскиот труд за да го информира креирањето на политики и за да осмисли релевантни програми.

Имплементација на законите и политиките за детскиот труд - Државата треба да го зајакне капацитетот на Трдовата инспекција и да воспостави успешен механизам за следење и известување за случаите на детски труд. Секој неуспех да се осигураат законски пропишаните мерки за заштита на работа и правата на вработените малолетници треба ефективно да биде санкциониран. Државата треба да започне или промовира кампањи за информирање против експлоатацијата на детскиот труд.

ДЕЦАТА И ЗЛОУПОТРЕБАТА НА ДРОГИ

Конвенција за правата на детето (член 33): Државите членки ги преземат сите соодветни мерки, вклучувајќи ги законодавните, административните, социјалните и образовни мерки, за заштита на децата од нелегална употреба на опојни дроги и психотропни супстанции, како што е дефинирано со соодветните меѓународни договори за спречување на користење на децата во нелегално производство и трговија со овие супстанции.

ПРЕПОРАКИ

1, ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

- Покрај зајакнувањето на примарните програми за превенција, потребни се следниве правни дејства: креирање и усвојување на национални стандарди и протоколи за медицинско лекување и социјална рехабилитација на деца – интравенозни зависници.
- При донесувањето на законите, стратегиите и националните планови да се земе предвид најдобриот интерес и мислењето на децата. И понатаму строго да се казнува производството и продажбата на дроги, треба да се смени приодот во законодавството кон превентивен и куративен приод кон зависниците.

2, ПРЕПОРАКИ КОН ПОДДРШКАТА ЗА ИМПЛЕМЕНТИРАЊЕ НА ЗАКОНОДАВСТВОТО

Треба да се постигне согласност меѓу институциите кои работат на превенција на ХИВ и кривичниот систем со цел поголема толеранција онаму каде тоа е потребно, и активна соработка со проектите кои работат во заедниците со цел унапредување на здравјето (замена на игли, дистрибуција на кондоми, центри). Продуктивното партнерство меѓу НВО и локалната полиција треба да се зајакне во овој поглед.

ЕКСПЛОАТАЦИЈА НА ДЕЦА

Конвенција за правата на детето (член 34): Државите членки се обврзуваат да го заштитат детето од сите облици на сексуално искористување и сексуална злоупотреба. Во таа цел државите членки посебно ги преземаат сите соодветни мерки за спречување:

- На наведување или присилување на детето во незаконските сексуални активности.
- На експлоататорско користење на децата во проституцијата или во незаконски дејства.
- На експлоататорско користење на децата во порнографски претстави и списанија.

ПРЕПОРАКИ

1, ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Ратификација на меѓународните инструменти

- Треба да се преземат чекори да се ратификува Конвенцијата за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба на Советот на Европа.

Возраста на жртвата - Кривичниот законик мора да се дополни за да ги дефинира кривичните дела против сите деца (лица под осумнаесетгодишна возраст) според типот на делото. При тоа законот не треба да прави разлика меѓу различните возрастни групи на деца.

Порнографија - Законодавството треба да вклучи изричната забрана за пристапот на децата до одредени порнографски електронски медиуми (Интернет) слични на постоечките одредби што ги регулираат другите медиуми. Забраната треба да биде специфична за јавните места каде што децата можат да имаат пристап до Интернет, на пример, Интернет кафеата, училиштата итн. *Види ги препораките во член 1 од КПД.*

Законски мерки - Прописот за спроведување на специјалните мерки при случаи на семејно насилство треба да се дополни за да вклучува случаи на сексуална злоупотреба на децата. Законите треба да бидат дополнети за да воведат задолжителна евиденција и известување за случаите на сексуална злоупотреба на децата, процедури за известувањето и протоколи за упатување на децата жртви што ќе важат за сите професионалци. Бројот на интервјуата со детето жртва треба да се ограничи за време на целата постапка, а не само пред судот.

2, ПРЕПОРАКИ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНИТЕ

Образование и информации - Програми за информирање и зголемување на чувствителноста во врска со ризиците и опасностите од сексуалната експлоатација и детската порнографија треба да бидат воведени во основните и средните училишта. Јавноста треба да биде информирана и со изградена свесност преку специфично обмислени кампањи и образовни програми.

Заштита - На сите деца жртви треба да им бидат достапни програми за ефикасно спречување, опоравување, рехабилитација и реинтеграција. Треба да се подготви програма за заштита на жртвите на сексуална злоупотреба, сексуална експлоатација и детска порнографија што ќе вклучува воспоставување на советодавни служби, засолништа и дневни центри за работа со децата жртви и нивните родители. Владата треба да осигура овие програми да добијат соодветни ресурси (финансиски и човечки), а професионалците кои работат со децата жртви на злоупотреба и насилство да добијат соодветна обука за откривање и известување и постапување при случаи на злоупотреба на деца.

Прибирање на податоци - Официјалната статистика треба да прибира податоци за децата жртви. Државата треба да воведат систем за прибирање на податоци кој ќе биде усогласен за сите институции што се справуваат со сексуална злоупотреба на децата и со случаи на експлоатација.

СПРЕЧУВАЊЕ НА КИДНАПИРАЊА, ПРОДАЖБА ИЛИ ТРГОВИЈА СО ДЕЦА

Конвенција за правата на детето (член 35): Државите членки ги преземаат сите соодветни национални, билатерални и мултилатерални мерки за спречување на насилно подведување, продажба или трговија со деца со која било цел и во која било форма.

ЗАШТИТА ОД ОСТАНАТИ ФОРМИ НА ЕКСПЛОАТАЦИЈА

Конвенција за правата на детето (член 36): Државите членки го штитат детето од сите форми на експлоатација штетни за детето.

РЕХАБИЛИТАЦИЈА НА ДЕЦАТА ЖРТВИ

Конвенција за правата на детето (член 39): Државите членки ги преземаат сите соодветни мерки за подобро физичко и психичко закрепнување и за социјална реинтеграција на детето кое е жртва на некој облик на запоставување, експлоатација, злоупотреба, мачење или некој друг облик на сурово, нехумано или понижувачко постапување или казнувања, или вооружени судири. Таквото закрепнување и реинтеграција се одвиваат во средината која го поттикнува здравјето, самопочитувањето и достоинството на детето.

ПРЕПОРАКИ

Податоци - Државата треба да ги зајакне своите напори за прибирање на прецизни статистички податоци за децата жртви и за трговците со луѓе.

Капацитетот на системот - Државата треба да гарантира зајакнување на човечките и финасиските капацитети на ЦСР за да обезбедуваат ефикасни услуги за децата. Државата треба да вложува постојани напори да го подобри идентификувањето на жртвите на сите видови на трговија. Во тој контекст, координацијата на институциите вклучени во работата со жртвите на трговијата со луѓе треба да биде подобрена, како на централно, така и на локално ниво. Исто така треба да се зајакнат и капацитетите на институциите за борба против трговијата со луѓе. Обуката на сите релевантни професионалци (судии, јавни обвинители, полицијата, НВО, адвокатите, социјалните работници) треба да биде институционализирана.

Опоровување и реинтеграција - Треба да се основа засебен центар за заштита на децата жртви на трговија со луѓе како облик на неинституционална заштита. Треба да им се посвети внимание на индивидуалните приоритети и потреби на секое дете жртва на трговија

со луѓе за да се подобрат способностите на детето да функционира и позитивно да се ресоцијализира и реинтегрира во рамки на своето општествено опкружување. Треба да се востанови модел за ресоцијализирање и реинтегрирање на децата жртви на трговија со луѓе во рамки на нивните семејства, училишта и опкружување.

Фонд за компензации - Треба да се воспостави државен Фонд за компензации во согласност со одредбите на Законот за малолетничка правда.

Улогата на медиумите - за детали види член 16 од КПД.

Правни мерки - Државата треба да воведи соодветни одредби во законите чија цел би била забраната на секаков вид нечесна придобивка од посвојувањето од една земја во друга. Исто така треба да воведи законски и административни мерки за да осигура децата да не можат да бидат продадени за каков било облик на присилна работа.

ТОРТУРА, ДЕГРАДИРАЧКИ ТРЕТМАН И ЛИШУВАЊЕ ОД СЛОБОДА

Конвенција за правата на детето (член 37): Државите членки се обврзуваат :

- *Ниедно дете да не биде изложено на мачење или на свирепи, нечовечки или понижувачки постапки или казни. Смртна казна и доживотна робија без можност за пуштање на слобода не може да се изрече за кривични дела кои ги направиле лица помлади од осумнаесет години.*
- *Ниедно дете не може да биде лишено од слобода незаконски или самоволно. Апсењето, притворот или затворот за детето мора да биде во согласност со законот и да се користи само како последна можна мерка и за најкратко можно време.*
- *Со детето лишено од слобода да се постапува со почитување на достоинство на човечката личност, како и со замање во предвид потребите, за лице од неговите години. Секое дете лишено од слобода се одвојува од возрасните, освен ако не се смета дека тоа е во најдобар интерес на детето и има право да одржува контакт со своето семејство преку писма и посети освен во излучителни случаи.*
- *Секое дете лишено од слобода има право на итна правна и друга соодветна помош, право пред судот или пред друг надлежен независен и непристрасен орган да постави прашање за законитоста за лишување од слобода како и право на итна одлука за тоа прашање.*

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Самица - Треба да се измени членот 273 од Законот за извршување на санкциите со цел да се отфрли можноста за праќање на малолетно лице во самица.

Полициска процедура - Постапките треба да се реформираат за да се обезбеди потполна согласност со стандардите за човековите права во постапки кои вклучуваат малолетници. Треба да има подзаконски акт со кој се одредува третманот на децата во полициска процедура.

Право на периодично разгледување - Треба да се промени членот 40 од Законот за малолетничка правда во врска со периодичното разгледување на оправданоста на одредени законски мерки така што ваквите прегледи ќе можат да се иницираат од страна на лицето против кое мерката била изречена, или на иницијатива на неговиот/нејзиниот законски застапник, во согласност со членот 5 на Европската конвенција за човекови права.

Пристап до правна помош - Државата треба да ја регулира исплатата на таксата за правно застапување

со цел да се обезбеди достапност на правна помош за сите деца.

2. ПРЕПОРАКИ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ЗАКОНОДАВСТВОТО

Услови во притвор – Треба да се изгради ефикасен механизам за жалби и заштита на децата од тортура и други видови на суров, нехуман или понижувачки третман. Треба да се основаат отворени институции за малолетници, со минимални безбедносни мерки и сместување на многу мал број на затвореници. Малолетниците сместени во Воспитно-поправниот дом Тетово во рамките на Затворот Скопје треба да бидат одделени од возрасните затвореници што е можно поскоро, и малолетните затворенички од женското одделение во Затворот во Идризово треба да се одделат од возрасната популација. Се препорачува децата секогаш да се одделат од возрасните во затворите. Властите треба да се погрижат да обезбедат пристап кон образовни, стручни и рекреативни активности за сите деца додека се во притвор.

ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ЗАФАТЕНИ СО ОРУЖЕНИ СУДИРИ

Конвенција за правата на детето (член 38): Државите членки се обврзуваат да ги почитуваат и да обезбедат почитување на правилата од меѓународното хуманитарно право кои се применуваат врз нив во вооружените судири, а кои се однесуваат на детето.

Државите членки практично ги преземаат сите изводливи мерки лицата кои уште немаат наполнето петнаесет години на живот непосредно да не учествуваат во судири.

Државите членки се воздржуваат од регрутирање во вооружените сили на лица кои сè уште немаат наполнето петнаесет години на живот.

При регрутирањето на оние лица кои имаат наполнето петнаесет години на живот, но не осумнаесет, државите членки настојуваат да им дадат предноста на постарите.

Во согласност со обврските врз основа на меѓународното хуманитарно право да го штитат цивилното население во вооружените судири, државите членки практично ги преземаат сите изводливи мерки за да обезбедат заштита и грижа за децата погодени во вооружениот судир.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Мониторинг - Државата треба да воспостави посебно тело со конкретна надлежност за координирање и следење на спроведувањето на Факултативниот протокол.

Регрутирање - Во врска со регрутирањето во вооружените сили, треба да развие посебен механизам за верификација на доказите за возраста на регрутирање. Државата треба да донесе закон кој предвидува санкции за регрутирање на деца во вооружени сили и вооружени групи. Треба да се донесат подзаконски акти и други прописи со цел да се следи имплементација на законските превентивни мерки за регрутирање на децата во вооружени сили или групи.

Регистрација - Државата треба да обезбеди соодветните закони кои ги дефинираат начините за собирање на податоци и регистрација на сите случаи на деца вклучени во вооружен конфликт или погодени со вооружениот конфликт.

Ратификација на меѓународни инструменти

- Државата треба да преземе чекори за да се ратификува Конвенцијата за забрана на употреба, складирање, производство и трансфер на мини и за нивно уништување.

2. ПРЕПОРАКИ ЗА ПОДДРШКА НА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ЗАКОНОДАВСТВОТО

Рехабилитација и ресоцијализација на децата жртви - Државата треба да развие посебни програми за заштита, рехабилитација и ресоцијализација на децата погодени со вооружениот судир со посебно внимание на бегалците и внатрешно раселените деца

Подигнување на јавната свест и образование - Државата треба да даде приоритет на развојот и финансирањето на систематското подигање на свеста за Факултативниот протокол меѓу децата, релевантните лица и целата јавност.

МАЛОЛЕТНИЧКА ПРАВДА

Конвенција за правата на детето (член 40): Државите членки му го признаваат правото на секое дете за кое ќе се тврди или кое е обвинето или за кое е признато дека го прекршило кривичниот закон, со него да се постапува на начин на кој се поттикнува неговото почитување на правата на човекот и основните слободи на другите при што предвид се земаат возраста на детето и желбата да се подобри неговата реинтеграција и тоа да преземе конструктивна улога во општеството.

За таа цел и имајќи ги во вид соодветните одредби на меѓународните инструменти, државите членки посебно обезбедуваат :

- *За ниедно дете неосновата да не се тврди, да не биде обвинето дека го прекршило кривичниот закон поради дело или пропуст кои не се забранети со националните закони во времето кога се направени.*
- *На секое дете за кое се тврди или кое е обвинето за кршење на кривичниот закон да му се дадат барем наведените гаранции.*
- *Да се смета за невино додека вината не се докаже според законот.*
- *Да биде веднаш и директно известено за обвиненијата против него, ако е потребно и неговите родители или законски старатели и да има правна или друга соодветна помош во подготовката и презентирањето на својата одбрана.*
- *Постапката да се води без задоцнувања и тоа од страна на надлежен независен и непристрасен орган или судско тело, со праведно сослушување во согласност со законот, во присуство на правна или друга соодветна помош (освен ако се смета дека тоа не е „во интерес на детето“ посебно земајќи ги предвид неговите родители или законски старатели).*
- *Детето да не биде присилено да сведочи или да признае вина, а да се испитуваат или да бидат испитани сведоци од страната што обвинува, истовремено обезбеди учество и испитување на негови сведоци под еднакви услови со цел да се утврди или отфрли вината.*
- *Ако се смета дека детето го прекршило кривичниот закон, оваа одлука и секоја досудена мерка која од тоа произлегува, повторно да ја разгледува повисок, надлежен, независен или непристрасен орган или судско тело во согласно со законот.*
- *Детето да има бесплатна помош од преведувач ако тоа не може да го разбере или не го зборува јазикот кој официјално се користи.*
- *Да се почитува приватноста на детето на сите нивоа од постапката.*

Државите потписнички ќе настојуваат да го поттикнуваат донесувањето закони, постапки, воспоставувањето органи и установи коишто ќе бидат применливи врз децата кои се обвинети и за кои се смета дека го прекршиле кривичниот закон, а посебно ќе се натојува во :

- *утврдувањето на најниска возраст под која децата не ќе можат да бидат сметани како способни за кршење на кривичниот закон и*
- *преземањето мерки за постапување со таквите деца секогаш кога е тоа можно и пожелно без прибегнување кон судска постапка, со тоа што човечките права и законската заштита да бидат во целост почитувани.*

За да се обезбеди постапување со децата на начин кој е во нивен интерес и кој е пропорционален и на околностите, и на стореното дело, ќе бидат на располагање разновидните можности како што се грижата, советувањето, правното застапување, условното казнување, прифаќањето, образованието и програмите за стручно насочување и други можности и институционална грижа.

ПРЕПОРАКИ

1. ПРАВНИ ПРЕПОРАКИ

Презумпција на невиност и заштита од самоинкриминација – Законот за малолетничка правда треба да го вклучи начелото за презумпција на невиност и правото на молчење.

Независност и непристрасност на судијата – Од аспект на правото на непристрасна пресуда, треба да се ревидира ситуацијата во која судија за малолетничка правда може да дејствува и да донесува одлуки на неколку различни инстанци (член 94 и 95 од Законот за малолетничка правда).

Минимална возрасна граница за кривична одговорност – Државата треба да воведо сигурна и стандардизирана постапка за утврдување на возраста на престапникот во отсуство на извод од матичната книга на родените. Согласно препораките на Комитетот на Конвенцијата за права на детето, домашното законодавство јасно ќе пропише дека доколку не постои доказ за возраста и доколку не може да се утврди дали детето е под или над минималната возрасна граница, детето нема да се смета како кривично одговорно.

Медиуми – Невклучувањето на јавноста треба да се прошири на децата жртви на кривични дела и на децата сведоци.

2. ПРЕПОРАКИ КОИ ГО ПОДДРЖУВААТ СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ЗАКОНОДАВСТВОТО

Третман на детето – Се препорачува ефикасно спроведување на правните одредби кои се однесуваат на ограничување на времетраењето на задржувањето. Лишувањето од слобода треба да биде последен избор и тоа за најкус можен период. Во случај на лишување од слобода на деца, треба да им се обезбеди пристап до основни социјални услуги, вклучувајќи висококвалитетни образовни програми.

Одвраќање и спречување на рецидивизам (текст според членот 37 од Конвенцијата за правата на детето) – Државата треба да обезбеди дека се воспоставени условите за спроведување на алтернативни мерки (медијација, помирување, исплата на компензација за штетите, примена на алтернативни мерки, општокорисна општествена работа, како и примена на други мерки од страна на службите за заштита на малолетници). Особено е важно да се вложат значителни средства во Центрите за социјална работа (ЦСР) за да зајакнат нивните капацитети и способности заради ефикасно справување со прашањата поврзани со малолетничкото престапништво и со децата подложни на ризик. Треба да се развијат и спроведат програми за спречување на сите нивоа (основно, секундарно и терциерно).

Градење на капацитетите – Државата треба да оддели доволно ресурси за спроведување на Законот за малолетничка правда и на акциониот план. Програмите за обука и за градење на капацитетите на правосудството и службениците за спроведување на Законот треба и понатаму да се спроведуваат.

ОПШТИ ПРЕПОРАКИ

1. ОПШТИ МЕРКИ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА КОНВЕНЦИЈАТА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

Јакнење на јавната свест – Треба да се преземат мерки за да се осигури успешно ширење на информациите и разговорите за Конвенцијата во училиштата и во сите институции за грижа и образување на децата, вклучувајќи ги и поправните установи.

Мониторинг – Мандатот на НСПД треба да се измени и да се насочат соодветни ресурси за негово основање и за негово функционирање како тело одговорно за промоција на Конвенцијата како и за надзор и известување за состојбата на децата и за статусот на спроведување на Конвенцијата.

2. ОПШТИ НАЧЕЛА

Дефиниција за детство – Дефинициите кои се употребуваат за дефинирање на поимот дете во законодавството како и во документите за политиките треба да бидат конзистентни и во согласност со Конвенцијата за правата на детето – поимите “дете” и “малолетник” не треба да се употребуваат како замена еден за друг. Избраното законодавство треба да се ревидира за да се осигури дека минималните старосни граници кои се однесуваат на заштитата треба да бидат колку што е можно повисоки, додека оние кои се однесуваат на возраста кога детето добива самостојност како и потребата Државата да ги почитува граѓанските права на детето како и неговите растечки капацитети, бараат пофлексибилен пристап, кој ќе биде чувствителен на потребите на детето. Особено внимание треба да се покаже за поставувањето заштитни старосни граници кои ќе бидат колку што е можно повисоки: како за пристап до порнографски содржини на електронските медиуми; регрутирање на детето од страна на вооружени и парамилитарни групи и од криминални групи кои ги таргетираат децата.

Недискриминација – Иако начелото за недискриминација е вградено во законодавството, особено со донесување на Законот за недискриминација, сепак има простор за јакнење на заштитата со проширување на списокот на основи за дискриминација заради вклучување на јазикот на малцинствата и дискриминација на децата и бремените жени. Понатаму, потребни се значителни активни мерки за да им се одговори на можностите за дискриминација. Комисијата за антидискриминација треба да ги добие надлежностите да иницира истраги кога ќе увиди случаи на дискриминација врз која било основа.

Најдобар интерес на детето – Начелото за најдобар интерес на детето треба систематски да се вгради како клучно начело во сите релевантни делови од националното законодавство кои се однесуваат на правата на децата, на начин на кој ќе се овозможи повикување на него во случаи пред судовите. Конкретна одредба треба да се вметне во Законот за семејство за утврдување на начелото „во најдобриот интерес на детето“ како водечко начело за сите прашања кои се однесуваат на одлуки за доделување на детето, старателство и во ситуации на раздвоени родители. Исто така, треба да се вложат напори за вградување на одредбите за вршење на задолжителни оценки за влијанието врз детето и задолжителни ревидирања на законодавството и на одлуките на политиките за да се гарантира дека се земени предвид најдобрите интереси на детето.

Ставови на детето – Во релевантните делови од законодавството треба да се вметнат одредби за да се обезбеди дека децата може да си ги изразат своите ставови и мислења и дека тие ќе бидат земени предвид, во согласност со возраста на детето и нивото на зрелост. Особено, Државата треба да ги зајакне партиципаторните демократски механизми во училиштата за да обезбеди вклучување на студентските организации во процесот на одлучување.

3. ГРАЃАНСКИ ПРАВА И СЛОБОДА

Право на лично име и идентитет – Државата треба да воспостави правни и оперативни специјални механизми кои ќе ја поддржат регистрацијата на социјално исклучените деца и промоција на позитивна дискриминација наспроти казнени мерки. Законодавството треба да се ревидира за да им се овозможи на посвоените деца да го знаат идентитетот на своите биолошки родители во одредени случаи.

Слобода на изразување – Треба да се подигне јавната свест за правата на децата за изразување на своите лични

гедишта и ставови и за улогата која ја има тоа изразување во овозможувањето децата да ги развијат своите лични гедишта како неопходна фаза во процесот на постигнување зрелост.

Слобода на мислата, уверувањето и вероисповед – Државата, преку постојните државни и локални механизми, како Националната комисија за правата на детето и општинските совети, треба да обезбеди редовен надзор и известување за опсегот до кој се практикува слободата на говор на децата и за обемот до кој се земаат предвид ставовите на детето. Конкретни жалбени механизми треба да им се достапни на децата чишто права биле нарушени. Учеството во верското образование треба да биде одлука која ќе ја донесе детето, во зависност од неговата/нејзината верска припадност, а земајќи ја предвид зрелоста на детето. Наставниот план развиен за верското образование треба во целост да го почитува начелото на недискриминација.

Право на приватност – Државата треба да развие соодветни правни рамки за да го гарантира правото на децата на приватност, особено во семејствата, училиштата, институциите за згрижување на децата и во други релевантни институции. Законодавството за радиодифузија треба да вклучува казни за медиумите кои не ја почитуваат приватноста и дигнитетот на децата и нивните семејства.

Правото за пристап до информации – Законодавството кое се однесува на заштитната минимална старосна граница за пристап до порнографски електронски медиуми треба да се донесе со потполно почитување на меѓународните и европските стандарди насочени кон заштита на децата од злоупотреба преку новите технологии. Треба да се развиваат регулативи кои ги поттикнуваат медиумите да шират информации и материјали за социјалната и културолошката полза за децата и во согласност со духот на нивното право на образование.

4. СЕМЕЈНА СРЕДИНА И АЛТЕРНАТИВНО ЗГРИЖУВАЊЕ

Одделување од родителите и квалитет на службата за социјални работи – Државата треба да свика судски процес за да одлучи за доделување на старателство за децата во сите случаи и без исклучок. Таа исто така треба да востанови механизам кој ќе гарантира дека услугите за социјална работа се навремено обезбедени од персоналот на Центарот за социјална работа на делотворен и ефикасен начин и без дискриминација. Исто така треба да се зголемат и инвестициите за програмите за систематско и сеопфатно јакнење на капацитетите на Центарот за социјална работа.

Заштита од сите форми на насилство – Државата треба да основа национален систем за податоци за впишување, повикување и надзор на случаи на злоупотреба на деца. Исто така треба да се развие професионален кодекс на однесување со цел да се гарантира дека несоодветното постапување со случаите на злоупотреба на деца треба соодветно да се санкционира. Програмите за рехабилитација на децата – жртви на злоупотреба треба исто така да добијат соодветни кадрови и финансиски ресурси.

5. ОСНОВНО ЗДРАВЈЕ И БЛАГОСОСТОЈБА

Право на живот, опстанок и развој – Државата треба да обрне особено внимание на намалување на перинаталната смртност (мртвородени и смрт на живородени деца во првиот месец од животот). Релевантни стратегии за подобрување на квалитетот на негата треба да се воведат и финансиски и кадрово да се поддржат, а воедно да се формулираат стандарди за перинатални здравствени услуги. За да се обезбеди подеднаква опфатеност и заради намалување на регионалните разлики во клучните индикатори за негата на децата, Државата треба да распредели доволно ресурси на оние заедници чишто здравствени индикатори кои се однесуваат на децата се под националниот просек. Државата треба да направи поголеми напори за да гарантира внесување на Меѓународниот кодекс за продажба на замените за мајчиното млеко во своето национално законодавство. Ова ќе обезбеди спроведлива правна рамка за промоција и заштита исклучиво на доењето.

Деца со пречки во развојот – Законодавството треба да се ревидира за да се гарантира дека оценката на децата со пречки во развојот е усогласена со меѓународните стандарди. Понатаму, треба да се основа национален регистар на деца со пречки во развојот и треба да се воведат стандарди за обезбедување на социјална и здравствена грижа на децата со пречки во развојот. Соодветно, треба да се воспостави и систем на акредитација. Здравственото законодавство треба да се измени за да се гарантира дека се воспоставени здравствени скрининзи за рано откривање на децата со пречки во развојот. Државата треба да им обезбеди и ефикасен пристап до образование. Центрите за дневна грижа треба да добијат финансиски, организациски и кадрови ресурси.

Право на здравје/пристап до здравствена нега – Постојниот систем на партиципација може да го попречи целосниот пристап до основните здравствени услуги за децата. Политиката за партиципација предвидува учество до 20% за децата за користење на основниот здравствен пакет кој се добива на секундарното и терциерното ниво на здравствена нега, треба да се ревидира со цел сите деца да бидат целосно исклучени од ова кофинансирање. Законот за здравствена грижа треба да се ревидира во деловите на доверливоста и согласноста на малолетникот кој ги користи здравствените услуги. Треба да се развијат и упатства за утврдување на условите за независна употреба на услугите за малолетници и дефинирање на условите кога други лица треба да се вклучат во одлучувањето во нивно име.

Право на социјална благосостојба – Обемот на социјалната благосостојба и останатата финансиска поддршка од Државата која ја добиваат граѓаните и нивните семејства треба да се зголеми за да им се овозможи пристап

стандард на живеење на секое дете. На децата треба да им се овозможи остварување на своите права за финансиска придобивка без каква било дискриминација. Државата, во соработка со граѓанските организации, НВО и меѓународните организации кои се активни во областа на социјалната политика треба да преземат одлучни чекори за регистрација на нерегистрирани деца и оттаму да го гарантира нивното вклучување во системот за социјална сигурност. Анализа на опфатеноста на корисниците треба да се изврши за да се оцени влијанието од бенефициите на детето врз семејствата и децата со особен фокус на оние кои живеат во тешка сиромаштија и етничките групи кои се изложени на повисок ризик на сиромаштијата.

6. ОБРАЗОВАНИЕ

Соодветни финансиски ресурси – Финансирање на интервенциите наменети за подобрување на квалитетот на образованието треба да се зголеми (како обука за наставници или градење на училишта во региони во кои често пати се изведува настава во две или три смени). Како и зголемување на ресурсите кои се наменети за образование на Ромите како и во општите инклузивни практики во училиштата, за основање на механизми за буџетирање и известување за трошоците од страна на единиците на локална самоуправа.

Пристап до образование – На следниве групи треба да им се овозможи остварување на правата на образование, деца – припадници на етничките заедници, децата со хендикеп и деца од пониските социо-економски слоеви. Државата треба да преземе мерки за позитивна дискриминација за да го поддржи целосното вклучување на децата со посебни образовни потреби, т.е. да воведо промени во законите за образование и во подзаконските акти, за да поддржи целосно вклучување на децата со посебни образовни потреби.

Училишта по мерка на децата – Државата треба да обезбеди спроведување на реформа усогласена со стандардите за Училишта по мерка на децата која ќе се однесува на инклузивноста, делотворноста, безбедноста, здравата и заштитничка средина, еднаквост на половите, партиципативност, мултикултурализам и права на детето. За да се гарантира дека практиките се усогласени со стандардите на Училишта по мерка на децата, Државата треба да воведо механизми за јакнење на капацитетите на наставниците (обука на наставниците на самото место) за употреба на методологијата која детето го става во центарот, кои поттикнуваат партиципативност, мултикултурализам и спречување на насилството. Националната оценка и оценката заснована на училиштето треба да осигури дека учениците ќе се здобијат со знаење и вештини кои се усогласени со целите во наставниот план; а училиштата треба да обезбедат активни механизми за да гарантираат безбедна, здрава и заштитничка средина.

7. ЗАШТИТА

Деца од малцинските групи – Активната промоција на мултикултурализмот треба дополнително да се развива во рамки на законодавството за антидискриминација. Социјалното вклучување на малцинските групи, а особено на ромската заедница треба да се поддржи. Целите од стратешките документи претставени како дел од Декадата за инклузија на Ромите, како националните акциони планови во областа на образованието, здравството, вработувањето и домувањето треба да се поддржуваат и да се алоцираат соодветни ресурси.

Детски труд – Законодавството кое се однесува на законската возраст за работа треба да се ревидира за да тоа биде во согласност со Конвенцијата на МОТ бр. 138 во која се вели дека минималната старосна граница за работа не треба да биде под возраста пропишана за завршување на задолжителното образование. Државата треба да донесе законодавство за да гарантира соодветна заштита и да ја спречи експлоатацијата на децата од сезонска работа во земјоделството. Трудовата инспекција која се бори против експлоатација на децата треба да се зајакне.

Сексуална експлоатација на деца – Кривичниот законик мора да се измени за да се дефинираат кривичните дела против децата (лица под 18 години) врз основа на видот на делото. При тоа, законот не треба да прави разлика помеѓу различните старосни групи. Државата треба да именува владино тело кое ќе биде централно тело за координација, надгледување, надзор и известување за сите форми на сексуална експлоатација дефинирани согласно Факултативниот протокол на Конвенцијата за правата на детето. За сите деца-жртви треба да бидат достапни делотворни програми за спречување, рехабилитација и нивна реинтеграција.

Институционална грижа – Треба да се развијат минимални стандарди за институционалната грижа. Државата треба да алоцира доволно средства за континуирана обука и образование за персоналот кој работи со деца лишени од родителска грижа. Пристапот на децата до овие услуги треба биде гарантиран а треба да се воспостави и систем за редовен надзор на квалитетот на грижата во институциите. Државата треба да гарантира дека сите наводни случаи на злоупотреба ќе бидат предмет на инспекција и ќе се следат. Услугите поврзани со теренските посети на социјалните работници како поддршка на семејствата-посвоители треба да се зајакнат.

Тортура, нехуман и понижувачки третман – Членот 273 од Законот за спроведување санкции треба да се измени со цел сузбивање на можноста за сместување на малолетници во самици и да се гарантира постојано одделување на полнолетните и малолетните затвореници. Условите за притвор треба да се подобрат. Треба да се изгради делотворен механизам за надзор, со цел заштита на децата од тортура и од други видови на сурово, нехумано и понижувачко однесување во периодот на задржување.

Малолетничка правда – Државата треба да лоцира доволно ресурси за спроведување на Законот за малолетничка правда и на акциониот план. Програмите за обука и за градење на капацитетите на правосудните органи и за

службениците за спроведување на законот треба дополнително да се развиваат. Државата треба да обезбеди услови за спроведување на алтернативни мерки. Особено е важно да се направат значителни вложувања во Центрите за социјална работа, а нивните капацитети и ресурси треба да се зголемат за да се справат со прашањата поврзани со малолетничкото престапништво и со децата изложени на ризик; треба да се развијат и да се спроведат програми за спречување на сите нивоа (примарно, секундарно и терциерно). Треба да се основа државен фонд за компензација во согласност со одредбите од Законот за малолетничка правда.

АНЕКС – КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА И ДОКУМЕНТИ

1. ЗАКОНИ

Устав на Република Македонија (Службен весник на Република Македонија, бр.52/1991).

Закон за азил и привремена заштита (Службен весник на Република Македонија, бр.49/2003; 66/ 2007 и 142/2008).

Закон за безбедност во снабдувањето со крв (Службен весник на РМ, бр.110/2007).

Закон за безбедност на сообраќајот на патиштата (Службен весник на Република Македонија, бр.54/2007; 84/2007; 86/2008; 98/2008; 106/2008 и 64/2009).

Закон за биомедицинско потпомогнато оплодување, (Службен весник на Република Македонија, бр.37/2008).

Закон за волонтерството (Службен весник на Република Македонија, бр.85/2007 и 161/2008).

Закон за вонпарничната постапка (Службен весник на Република Македонија, бр. 9/2008).

Закон за вработување и работа на странци (Службен весник на Република Македонија, бр.70/2007, 152/2008, 5/2009).

Закон за државјанството на Република Македонија (Службен весник на Република Македонија, бр.67/1992, 8/2004, 98/2008).

Закон за заштита на децата („лужбен весник на Република Македонија, бр.98/2000; 17/2003; 65/2004, 113/2005, 98/2008; 107/2008 и 83/2009).

Закон за заштита на правата на пациентите (Службен весник на Република Македонија, бр.82/2008 и 12/2008).

Закон за заштита на сведоци (Службен весник на Република Македонија, бр.38/2005 и 58/2005).

Закон за заштита од експлозивни материи (Службен лист на СФРЈ, бр.4/1978; 10/1978; 51/1988; 36/1990 и Службен весник на Република Македонија, бр.12/1993; 66/2007 и 84/2008).

Закон за заштита од пушењето (Службен весник на Република Македонија, бр.36/1995, 70/2003, 29/2004, 37/2005, 103/2008 и 140/2008).

Закон за здравствената заштита (Службен весник на Република Македонија, бр.38/1991; 46/1993; 55/1995; 10/2004; 84/2005; 111/2005; 65/2006; 5/2007;77/2008 и 67/2009).

Закон за здравственото осигурување (Службен весник на Република Македонија, бр.25/2000; 34/2000; 96/2000; 50/2001; 11/2002; 31/2003; 84/2005; 37/2006; 18/2007; 36/2007; 82/2008; 98/2008; 6/2009 и 67/2009).

Закон за игрите на среќа и за забавните игри (Службен весник на Република Македонија, бр.10/1997; 54/1997; 13/2001; 2/2002 и 54/2007).

Закон за извршување (Службен весник на Република Македонија, бр.35/2005; 50/2006; 129/2006; 8/2008 и 83/2009).

Закон за извршување на санкциите (Службен весник на Република Македонија, бр.2/2006).

Закон за јавна чистота (Службен весник на Република Македонија, бр.111/2008 и 64/2009).

Закон за јавните собири (Службен весник на Република Македонија, бр.55/1995; 19/2006 и 66/2007).

Закон за јавното обвинителство (Службен весник на Република Македонија, бр.150/2007 и 111/2008).

Закон за контрола на опојни дроги и психотропни супстанции (Службен весник на Република Македонија, бр.103/2008).

Закон за кривичната постапка (Службен весник на Република Македонија, бр.15/1997; 44/2002; 74/2004; 83/2007 и 67/2009).

Закон за личната карта (Службен весник на Република Македонија, бр.8/1995; 38/2002; 16/2004; 12/2005 и 19/2007).

Закон за личното име (Службен весник на Република Македонија, бр.8/1995; 66/2007 и 103/2008).

Закон за малолетничка правда (Службен весник на Република Македонија, бр.87/2007).

Закон за матичната евиденција (Службен весник на Република Македонија, бр.8/1995; 38/2002; 66/2007; 98/2008 и 67/2009).

Закон за матичната евиденција (Службен весник на Република Македонија, бр.8/1995; 38/2002; 66/2007; 98/2008 и 67/2009).

Закон за меѓународно приватно право (Службен весник на Република Македонија, бр.87/2007).

Закон за ментално здравје (Службен весник на Република Македонија, бр.71/2006).

Закон за надзор на државната граница (Службен весник на Република Македонија, бр.71/2006, 66/2007 и 52/2009).

Закон за народниот правобранител граница (Службен весник на Република Македонија, бр. 60/2003, 143/2008).

Закон за наследувањето (Службен весник на Република Македонија, бр. 47/1996)

Закон за облигационите односи (Службен весник на Република Македонија, бр.18/2001; 4/2002; 5/2003; 84/2008 и 81/2009).

Закон за одбрана (Службен весник на Република Македонија, бр.42/2001; бр.5/2003; бр.58/2006 и бр.110/2008).

Закон за организација и работа на органите на државната управа (Службен весник на Република Македонија, бр.58/2000, 44/2002, 82/2008).

Закон за оружјето (Службен весник на Република Македонија, бр.7/2005, 47/2006, 42/2007, 86/2008).

Закон за основното образование (Службен весник на Република Македонија, бр.103/2008).

Закон за парничната постапка (Службен весник на Република Македонија, “ бр.79/2005, 110/2008, 83/2009).

Закон за патните исправи на државјаните на Република Македонија (Службен весник на Република Македонија, бр.67/1992; 20/2003; 46/2004; 19/2007 и 84/2008).

Закон за пензиското и инвалидското осигурување (Службен весник на Република Македонија, бр.80/1993; 3/1994; 14/1995; 71/1996; 32/1997; 24/2000; 96/2000; 5/2001; 50/2001; 85/2003; 50/2004; 4/2005; 84/2005; 101/2005; 70/2006; 153/2007; 152/2008; 161/2008 и 81/2009).

Закон за полиција (Службен весник на Република Македонија, бр.114/2006, 148/2008, 6/2009)

Закон за помилување (Службен весник на Република Македонија, бр.20/1993 и 12/2009).

Закон за правата на воените инвалиди (Службен весник на Република Македонија, бр.13/1996).

Закон за правната положба на црквата (Службен весник на Република Македонија, бр.113/2007).

Закон за прекинување на бременоста (Службен весник на Република Македонија, бр.22/1972, 18/1976, 15/1995).

Закон за прекршоците (Службен весник на Република Македонија, бр.62/2006).

Закон за прекршоците против јавниот ред и мир (Службен весник на Република Македонија, бр.66/2007).

Закон за придонеси од задолжително социјално осигурување (Службен весник на Република Македонија, бр.142/2008 и 64/2009).

Закон за пријавување на живеалиштето и престојувалиштето на граѓаните (Службен весник на Република Македонија, бр.36/1992; 12/1993; 43/2000 и 66/2007).

Закон за работните односи (Службен весник на Република Македонија, бр.62/2005, 106/2008 и 161/2008).

Закон за радиодифузната дејност (Службен весник на Република Македонија, бр.100/2005; 19/2007; 103/2008 и 152/2008).

Закон за ратификација, Службен лист на СФРЈ, бр.15/90 – Службен весник на Република Македонија, 1993.

Закон за рибарство и аквакултура (Службен весник на Република Македонија, бр.7/2008).

Закон за семејството (Службен весник на Република Македонија, бр.80/1992, 9/1996, 38/2004, 33/2006 и 84/2008).

Закон за социјалната заштита (Службен весник на Република Македонија, бр.79/2009).

Закон за средното образование (Службен весник на Република Македонија, бр.44/1995; 24/1996; 34/1996; 35/1997; 82/1999; 29/2002; 40/2003; 42/2003; 67/2004; 55/2005; 113/2005; 35/2006; 30/2007; 49/2007; 81/2008 и 92/2008).

Закон за странците (Службен весник на Република Македонија, бр.35/2006; 66/2007 и 117/2008).

Закон за судовите (Службен весник на Република Македонија, бр.58/2006; 62/2006 и 35/2008).

Закон за судска служба (Службен весник на Република Македонија, бр.98/2008; 161/2008 и 6/2009).

Закон за туристичката дејност (Службен весник на Република Македонија, бр.62/2004; 89/2008 и 12/2009).

Закон за угостителската дејност (Службен весник на Република Македонија, бр.62/2004 и 89/2008).

Закон за условите за земање, разменување, пренесување и пресадување делови од човековото тело заради лекување (Службен весник на Република Македонија, бр.30/1995 и 139/2008).

Закон за учебници за основно и средно образование (Службен весник на Република Македонија, бр.98/2008).

Закон за Царинската управа (Службен весник на Република Македонија, бр. 46/2004, 81/2005, 107/2007, 103/2008, 64/2009).

Кривичен законик (Службен весник на Република Македонија, бр.37/1996; 80/1999; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 139/2008; 114/2009).

2. ПОДЗАКОНСКИ АКТИ

Деловник на народниот правобранител (Службен весник на Република Македонија, бр.11/2005).

Колективен договор за измени и дополнувања на колективниот договор за основното образование во Република Македонија, Службен весник на РМ, бр.84/200

Колективен договор за јавните установи за деца во дејноста згрижување и воспитание на децата, Службен весник на РМ, бр.41/2005

Колективен договор за култура, Службен весник на РМ, бр.41/2005

Правилник за формата, содржината и начинот на водење на регистарот на можни посвоеници. Министерство за труд и социјална политика 11-4334-1, Скопје, 2004

Правилник за содржината и начинот на остварувањето на правата и обврските од задолжителното здравствено осигурување, Фонд за здравствено осигурување, Службен весник на РМ, бр.26/2007.

3. ДОКУМЕНТИ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПОЛИТИКИ

Акционен план за превенција и справување со сексуална злоупотреба на деца и педофилија, 2009-2012.

Акционен план за борба против трговија со деца во Република Македонија, 2009-2012.

Анализа на имплементацијата на Конвенцијата на ОН за правата на детето во законодавството и практиката во Република Македонија, Хелсиншки комитет за човековите права, Скопје, 2006.

Влада на Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, Стратегија за интеграција на бегалци и странци во Република Македонија, 2008 – 2015, декември, 2008.

Втор периодичен извештај на Република Македонија за правата на детето, МНР, Скопје, 2007.

Декларација за заштита на правата на детето (Службен весник на РМ бр.68/2003).

Декларација за заштита на правата на детето, Собрание на Република Македонија, бр. 07-5188/1, 2003.

Декларација земја по мерка на децата (Службен весник на РМ бр.95/2005).

Децата во Република Македонија, УНИЦЕФ, Скопје, 2008.

Државен завод за статистика, година/ број: 2.1.8.16

Закон за прекинување на бременоста (Сл. весник на СРМбр.22/72 и 18/76) Уставниот суд на РМ го отфрли како неоснован (У.Број: 236/2001-0-0 од 04/24/2002).

Закон за ратификација на Факултативниот протокол кон Конвенцијата за правата на детето

Заштита на децата во Република Македонија, Милица Панева, Меѓаши, Скопје, 2006.

Иницијален извештај на Република Македонија по Конвенцијата за правата на детето, Скопје, 1996.

Информација за состојбата со обезбедувањето услови за остварување и заштита на правата на децата со посебни потреби во дневните центри.

Канцеларија на Народен правобранител, Информација во врска со практичната примена на законските одредби за заштита на децата од алкохол и цигари.

Посебен извештај за добиените одговори од децата по прашањата поставени во анкетниот лист за физичко, психичко и сексуално малтретирање во училиштата.

Посебен извештај на народниот правобранител за вклученоста на децата со посебни потреби во образованието, Октомври 2006.

Посебен извештај на народниот правобранител за состојбите со семејното насилство над децата, октомври 2006.

Правата на децата со посебни потреби низ правната регулатива 27.11.2006.

Правилник за поблиски услови за определување посвоители, Министерство за труд и социјална политика, 10-4332/1, 2004, Скопје.

Правилник за критериумите за избор на згрижувачко семејство, видот и бројот на корисниците што можат да се сместат во едно згрижувачко семејство, видот и обемот на услугите од социјална заштита што му се обезбедуваат на сместеното лице, висината на надоместокот за трошоците за сместување и надоместокот за згрижување, Министерство за труд и социјална политика, бр. 10-4934/1 2006.

Правилник за нормативи и стандарди за основање и започнување со работа на установи за социјална заштита дневен центар за лица со интелектуална или физичка попреченост, Министерство за труд и социјална политика, бр. 10-11099/1, 2006.

Правилник за нормативи и стандарди за основање и започнување со работа на установи за социјална заштита дневен центар за улични деца-деца на улица, Министерство за труд и социјална политика, бр. 10 - 2507/1, Скопје 2007.

Правилник за содржината и начинот на остварување на правата и обврските од задолжителното здравствено осигурување, Фонд за здравствено осигурување, Службен весник на РМ, бр.26/2007.

Правилник за стандардите и нормативите за вршење на дејноста детска градинка, Министерство за труд и социјална политика, 11-3-50/4, Скопје, 2009.

Правилник за формата и содржината на образецот за промена на личното име, Министерство за внатрешни работи, Службен весник на РМ, 9/2009.

Правилник за формата, содржината и начинот на водење на регистарот за можни посвоеници, Министерство за труд и социјална политика, 10-4334-1, Скопје, 2004.

Правилник за формата, содржината и начинот на водење на регистарот за можни посвоители, Министерство за труд и социјална политика, 10-4333-1, Скопје, 2004.

Првата детска амбасада во светот - Меѓаши, Република Македонија.

Првична верзија на превод Комисија на европските заедници, Брисел, 5 ноември 2008.

Програма за активна здравствена заштита на мајките и децата во Република Македонија 2009 година.

Програма за активна здравствена заштита на мајките и децата во Република Македонија, 2009.

Програма за задолжителна имунизација на населението во Република Македонија за 2008.

Програма за задолжителна имунизација на населението во Република Македонија за 2009.

Програма за задолжителна имунизација на населението во Република Македонија за 2008.

Влада на Република Македонија, бр 19-7194/1, Скопје, 2007.

Програма за здравствена заштита на лица со болести на зависности во Република Македонија за 2009.

Програма за здравствена заштита на лица со болести на зависности во Република Македонија во 2009 година, Влада на Република Македонија, бр. 19-6317/1, Скопје, 2009.

Програма за обезбедување на трошоците за болните што се третираат со дијализа, за обезбедување лекови за трансплантирани болни и за обезбедување на цитостатици, инсулин, хормон за раст и лекување болни од хемофилија во Република Македонија за 2009.

Програма за обезбедување на трошоците за болните што се третираат со дијализа, за обезбедување лекови за трансплантирани болни и за обезбедување на цитостатици, инсулин, хормон за раст и за лекување болни од хемофилија во Република Македонија за 2009 година, Влада на Република Македонија, Службен весник на Република Македонија, 3/2009.

Програма за остварување на социјалната заштита за 2008.

Програма за остварување на социјалната заштита за 2009.

Програма за остварување на социјалната заштита за 2009.

Програма за развој на заштитата на децата 2009.

Програма за развој на заштитата на децата 2009.

Програма за развој на заштитата на децата 2009, Влада на Република Македонија, Скопје, 2009.

Програма за систематски прегледи на учениците и студентите во Република Македонија за 2008.

Програма за систематски прегледи на учениците и студентите во Република Македонија за 2009.

Програма за систематски прегледи на учениците и студентите во Република Македонија за 2008 година, Влада на Република Македонија, Службен весник на Република Македонија, 146/2007.

Програма за финансирање изградба, реконструкција, одржување објекти и опремување на казнено-поправните и воспитно-поправните установи за 2009.

Република Македонија, Народен правобранител, Одделение за заштита на правата на децата, Извештај на народниот правобранител за имплементацијата на Конвенцијата за правата на детето и протоколите кон конвенцијата 2000-2005, Скопје, октомври 2007.

Стратегија за Ромите во Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, за деинституционализација во системот на социјалната заштита во Република Македонија (2008-2018) Скопје, декември 2007 година.

Министерство за труд и социјална политика, Национален акционен план стратегија за интеграција на бегалци и странци во Република Македонија 2008-2015, јуни, 2009.

Министерство за труд и социјална политика, Програма за ресоцијализација и реинтеграција на деца-жртви на трговија со луѓе.

Национален план за акција за правата на детето во Република Македонија 2006-2015, (2005).

Национален план за акција за правата на децата во Република Македонија 2006-2015, декември, 2005, Скопје.

Национална комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција, подгрупа за борба против трговија со деца.

Национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-5015

Национална програма за сузбивање на злоупотреба на дрогата и недозволената трговија со дрога.

Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија, Национална стратегија

Акционен план за превенција и справување со сексуална злоупотреба на деца и педофилија 2009-2012.

4. МЕЃУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ

A/RES/48/96 85 the plenary meeting 20 December 1993 Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities

Audiovisual media services without frontiers Directive.

Council Directive of 3 October 1989 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the pursuit of television broadcasting activities (89/552/EEC).

European Convention on Transfrontier Television, Strasbourg, 5.V.1989.

Recommendation 2006/952/EC of the European Parliament on Protection of minors and human dignity in audiovisual and information services.

Television without frontiers (TVWF) Directive.

A/PE3/40/33, 96 пленарно заседание од 29 ноември 1985.

A/PE3/45/112, 68 пленарно заседание од 14 декември 1990.

A/PE3/45/113, 68 пленарно заседание од 14 декември 1990.

СЕЦ (2008) 2695 финална верзија, работен документ на службите на Комисијата, Извештај за напредокот на Република Македонија, 2008 во прилог на соопштението на Комисијата до Европскиот парламент и до Советот, Стратегија за проширување и главни предизвици 2008 – 2009, {КОМ(2008)674}.

Факултативниот протокол кон Конвенцијата за правата на детето кој се однесува на вклучување на децата во оружени конфликти, Службен весник на Република Македонија бр.44/2003 од 3 јули 2003.

5. ДРУГИ ДОКУМЕНТИ

Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor 2008 Country Reports on Human Rights Practices, February 25, 2009.

Бужаровска-Лажетиќ, Г., Малолетничка правда – од ретрибутивност кон ресторативност, МРКК, бр. 3/2006, стр. 113-137.

Human Rights Report: Macedonia, 2008.

Perezniето, Ms. Paola and Uzunov, Mr. Vanko, Child-Focused Public Expenditure Review.

Staletovic, Danijela, Protection of the Rights of the Child: A Comparison of the Ombudsman for Children in Croatia with the Department for the Protection of the Rights of the Child in Macedonia (master thesis).

Walmsley/Križnik (јануари 2006) Извештај на Советот на Европа за посетата за процена на затворите во (Поранешната Југословенска) Република Македонија, Директорат за правни прашања, Совет на Европа, Project 2004 DGI 164 CEAD 13313.

Дејан Мицковиќ, Конвенцијата на ОН за правата на детето и дилемите околу нејзината имплементација, Образовни рефлексии, број 1, 1998.

Калајџиев, Г. и Стојановски, Т. Критички осврт кон Законот за полицијата, во, Билтен бр. 1, ФИОМ Скопје, 2006.

Камбовски, В. и Велкова, Т. (2008) Малолетничка правда, документи на Обединетите нации, Закон за малолетничка правда со коментари, Скопје: 2 Август С Штип.

Камбовски, В. Казнено право, посебен дел, четврто издание, Просветно дело, Скопје, 2003.

Конвенција 182, Меѓународна конференција на трудот 87 седница, Женева, јуни 1999.

Конвенција за забрана и елиминација на најлошите видови детски труд.

Конвенција на Советот на Европа за заштита на деца од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба.

Љиљана Спировиќ-Трпеновска, Семејно право, Студентски збор, Скопје, 2004.

Меѓународна организација за миграции – ИОМ Мисија во Скопје, Превенција на трговија со луѓе преку едукативни активности и градење на капацитетите на училиштата, прирачник за наставници.

Основни податоци на DCAF-деца војници DCAF Backgrounder, 02/2007

Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија (28.8.2006), Права на детето - анализа на случаи што се водат пред Хелсиншкиот комитет, за „најдобриот интерес на детето“ во Република Македонија.

Хелсиншки комитет за човекови права на РМ (2008) Тортурата е сè уште меѓу нас! Порака по повод 26 јуни – Меѓународен ден на ООН за поддршка на жртвите од тортура, <http://www.pressonline.com.mk/?ItemID=D091BEE58A8C9D45998447B5F03DBA78>.

Хелсиншки комитет за човекови права, Анализа на имплементацијата на Конвенцијата за правата на детето во законодавството и практиката во Република Македонија.

АНЕКС 2 – ЛИЦА ОД ПРАКТИКАТА ПРИСУТНИ НА КОНСУЛТАТИВНАТА СРЕДБА

Име и презиме	Институција
Проф. д-р Љупчо Арнаудовски	Правен факултет „Јустинијан Први“ - Скопје
Сузи Папас	Канцеларија на УНИЦЕФ во Скопје
Форук Фојзат	Канцеларија на УНИЦЕФ во Скопје
Билјана Лубаровска	Канцеларија на УНИЦЕФ во Скопје
Наташа Бошкова	адвокат, ХОПС
Мирјана Марушиќ	Дирекција за заштита на податоци
Ѓорѓи Илиевски	ДПИ-МОН
Проф. д-р Виолета Чачева	Институт за социолошки и политичко-правни истражувања
Младица Котевска	ЈУ Завод за социјални дејности
Соња Кипровска	ЈУ Завод за социјални дејности
Снежана П. Мишевска	ЈУ Завод за социјални дејности
Силва Пешиќ	Канцеларија на ООН
Зоран Стојанов	Канцеларија на УНИЦЕФ во Скопје
Анѓелина Божиновиќ	Министерство за здравство
Вера Колевска	Министерство за образование и наука
Елена Лазовска	Министерство за труд и социјална политика
Ќани Алиу	Министерство за труд и социјална политика
Ленче Коцева	Министерство за труд и социјална политика
Севи Ирдриз	Министерство за труд и социјална политика
Беќим Мехмед	Министерство за труд и социјална политика
Васка Б. Мустафа	Народен правобранител
Јулија Атанаскоска	НВО Сумнал
Стојанка Димковска	НВО Сумнал
м-р Драги Змијанац	Прва детска амбасада во светот - Меѓаши
Катерина Конеска	Прва детска амбасада во светот - Меѓаши
Виолета Димоска	РЦПЛИП - Порака
Асс. М-р Стојанка Мирчева	Факултет за безбедност
Наташа Јованова	Факултет за безбедност
Проф. д-р Марија Донева	Филозофски факултет - Скопје
Наташа Богоевска	Филозофски факултет - Скопје
Проф. д-р Сунчица Димиријоска	Филозофски факултет - Скопје
Проф. д-р Мирјана Најчевска	Хелсиншки комитет за човекови права
Кети Јандриеска Јованова	Хелсиншки комитет за човекови права
Асс. М-р Елена Игновска	Правен факултет „Јустинијан Први“ - Скопје
Никола Главинче	Правен факултет „Јустинијан Први“ - Скопје
Елена Мујоска	Правен факултет „Јустинијан Први“ - Скопје
Катерина Кочковска	Правен факултет „Јустинијан Први“ - Скопје

